

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Sára Jungwirthová

**Problematika vztahů ukrajinských
pravoslavných církví v souvislosti
s událostmi Euromajdanu**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Sára Jungwirthová**

Vedoucí práce: **PhDr. Bohdan Zilynskij, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

JUNGWIRTHOVÁ, Sára. *Problematika vztahů ukrajinských pravoslavných církví v souvislosti s událostmi Euromajdanu*. Praha, 2017. 46 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Bohdan Zilynskij, PhD.

Abstrakt

Hlavním cílem mé práce je zkoumání reakcí tří hlavních ukrajinských pravoslavných církví (Ukrajinské pravoslavné církve Kyjevského patriarchátu, Ukrajinské pravoslavné církve Moskevského patriarchátu a Ukrajinské autokefální pravoslavné církve) na revoluční události na Ukrajině počínající koncem roku 2013. Snažím se osvětlit roli a angažovanost církví v těchto společenských bouřích a sledovat jejich měnící se postoje a politický vliv, stejně jako jejich vzájemně se vyvíjející vztahy. Dále analyzuji způsob implementace konceptu *ruského světa* v současné ruské zahraniční politice ve vztahu k Ukrajině a vnitřní štěpení, které tento koncept způsobuje v rámci UPC-MP. Věnuji se také problematice nárůstu nábožensky motivovaného násilí na Ukrajině a především na Ruskem okupovaných územích. Vzhledem k aktuálnosti tématu využívám kromě klasických zdrojů také mnoho odborných religionistických časopisů věnujících se této tématice.

Abstract

This thesis focuses on the reaction of the three main Ukrainian Orthodox Churches (Ukrainian Orthodox Church – Moscow Patriarchate, Ukrainian Orthodox Church – Kyivan Patriarchate and Ukrainian Autocephalous Orthodox Church) to the revolutionary events in the country that began at the end of the year 2013. I try to explain the role of churches in this social turmoil while following their changing

attitudes and political influence. Their complex inner relations will also be part of this study. Besides that I analyse the way the concept of *Russian world* is implemented in Russia's foreign policy regarding Ukraine and how this creates inner tensions in the UOC-MP. I also mention the rise of religiously motivated violence which is a direct consequence of the Russian aggression towards Ukrainian territorial integrity. Due to the topicality of the subject, I relied not only on classical sources, but also on many professional religious studies magazines covering the events of Maidan.

Klíčová slova

Ukrajina, Euromajdan, UPC-MP, UPC-KP, UAPC, RPC, patriarcha Kirill, patriarcha Filaret, ruský svět

Keywords

Ukraine, Euromaidan, UOC-MP, UOC-KP, UAOC, ROC, patriarch Kirill, patriarch Filaret, Russian world

Rozsah práce: 69 615 znaku

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Sára Jungwirthová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu PhDr. Bohdanu Zilyskému za nadšení pro toto téma, které díky němu mám, a za cenné rady a připomínky.

Dále také Jankovi, své rodině i všem přátelům, kteří se mnou měli a mají trpělivost.

**Institut mezinárodních studií
TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE**

Jméno:

Sára Jungwirthová

E-mail:

sara.jungwirthova@gmail.com

Studijní obor:

Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:

LS 2015/16

Semestr a školní rok ukončení práce:

LS 2016/17

Vedoucí bakalářského semináře:

Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Vedoucí práce (povinné):

PhDr. Bohdan Zilynskyj, Ph.D.

Název práce:

Problematika vztahů ukrajinských pravoslavných církví v souvislosti s událostmi Euromajdanu

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek)

Práce si klade za cíl vysledovat a popsat religionistický rozměr ukrajinského vývoje v letech 2013 – 2014 s přesahem do dneška a vysvětlit jeho zásadní význam v rámci tzv. ukrajinské krize. Skrze analýzu ukrajinského církevního schizmatu a vývoje jejich vztahů (jak mezi jednotlivými církvemi, tak mezi nimi a Ruskou pravoslavnou církví) chci dokázat význam náboženství pro vytváření ukrajinské národní identity. Dále pak sleduji aplikaci konceptu *ruského světa* v expanzivní politice Ruska vůči Ukrajině, jehož důsledkem jsou i posilující nacionalistické tendence jak ukrajinské, tak ruské. Důsledkem toho je bohužel radikální nárůst nábožensky motivovaného násilí především na východě Ukrajiny.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Téma jako takové jsem neměnila, ovšem určitým vývojem prošlo větší zaměření se na porozumění fungování Ruské pravoslavné církve a jejích vztahů s ruskými státními strukturami. Pro analýzu konceptu *ruského světa* jakožto nábožensko-geopolitického konceptu to bylo velmi přínosné. Ukrajinské autokefální církvi jsem se naopak oproti původním očekávání rozhodla věnovat pouze okrajově, místo toho jsem se soustředila primárně na kontroverzní vztahy mezi UPC-KP, UPC-MP a RPC.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

- ÚVOD – představení tématu, hypotéza
- SPECIFIKA UKRAJINSKÉHO PRAVOSLAVÍ – stručný historický vývoj, ukrajinská religiozita, specifika jednotlivých ukrajinských pravoslavných církví a jejich hlavních představitelů
- MAJDAN – role církví na Majdanu a po něm, kontroverze UPC-MP, vývoj vztahů mezi UPC-MP a RPC
- ROZKOL S RUSKOU PRAVOSLAVNOU CÍRKVÍ – specifika RPC, její vztahy s ukrajinskými církvemi, koncept *ruského světa* a jeho ideologická implementace
- NÁBOŽENSKY MOTIVOVANÉ NÁSILÍ – Ukrajina, Donbas a Luhansk, Krym, vývoj směrem k dnešku

- ZÁVĚR – zhodnocení výsledků práce, potvrzení či vyvrácení hypotéz

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

- ARJAKOVSKY Antoine, *Russie-Ukraine: De la guerre á la paix?* (Paříž: Parole et Silence, 2014).
- BACHMANN Klaus a Igor LYUBASHENKO, eds., *Studies in Political Transition, Volume 4: Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition* (Peter Lang, 2014).
- BUBÍK Tomáš a Henryk HOFFMANN, eds., *Náboženství a politika* (Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007).
- HARRISON Lawrence a Evgeny YASIN, eds., *Culture Matters in Russia – and Everywhere: Backdrop for the Russia-Ukraine Conflict* (Lexington Books, 2015).
- HOSKING Geoffrey A., ed., *Church, Nation and State in Russia and Ukraine* (London: Palgrave Macmillian, 1991).
- KRAWCHUK Andrii a Thomas BREMER, eds., *Churches in the Ukrainian Crisis* (Springer, 2017).
- LEUSTEAN Lucian N., *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century* (Routledge, 2014).
- MARPLES David R. a Frederick V. MILLS, eds., *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a civil revolution* (ibidem Press, 2015).
- MCGUCKIN John A., *The Orthodox Church: And Introduction to its History, Doctrine and Spiritual Culture* (Blackwell Publishing, 2008).
- ONYSHKEVYCH Larissa Zaleska a Maria REWAKOWICZ, *Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe* (Routledge, 2009).
- PAPKOVA Irina, *The Orthodox Church and Russian Politics* (New York: Oxford University Press, 2011).
- PASTUSZAK Jaroslaw, ed., *Religion and Common Good* (Olomouc, 2015).
- PLOKHY Serhii, *The Gates of Europe* (Penguin Books, 2015).
- RICHTERS Katja, *The post-soviet Russian Orthodox Church: Politics, Culture and Great Russia* (Routledge, 2013).
- ROUDOMETOF Victor, Alexandr AGADJANIAN a Jerry PANKHURST, eds., *Eastern Orthodoxy in a Global Age* (Altamira Press, 2005).
- STOECKL Kristina, *The Russian Orthodox Church and Human Rights* (London, New York: Routledge, 2014).
- SYRUČEK Milan, *Rusko-ukrajinské vztahy: mýty a skutečnost* (Praha: Grada Publishing, 2015).
- VAN HARPEN Marcel H., *Putin's Propaganda Machine* (Rowman&Littlefield Publishing Group, 2016).
- WAWRZONEK Michal, *Religion and Politics in Ukraine: The Orthodox and Greek Catholic Churches as Elements of Ukraine's Political System* (Cambridge Scholars Publishing, 2014).
- WILLERT Trine Stauning, *New Voices in Greek Orthodox Thought: Untying the Bond between Nation and Religion* (Routledge, 2014).
- WOOD Elizabeth A., William E. POMERANZ, E. Wayne MERRY a Maxim TRUDOLUZBOV, *Roots of Russia's War in Ukraine* (Washington D. C.: Woodrow Wilson Center Press, 2016).

Podpis studenta a datum		
Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

Úvod	2
1. Specifika ukrajinského pravoslaví	5
1.1. Historický vývoj	5
1.2. Ukrajinská religiozita	6
1.3. Ukrajinská pravoslavná církev Moskevského patriarchátu	9
1.3.1. Metropolita Onufrij	11
1.4. Ukrajinská pravoslavná církev Kyjevského patriarchátu	12
1.4.1. Patriarcha Filaret	13
1.5. Ukrajinská autokefální pravoslavná církev	14
2. Majdan	15
2.1. Role církví na Majdanu a po něm	17
2.2. UPC-MP	18
2.3. Vztahy UPC-MP a RPC	20
3. Idea jednotné ukrajinské pravoslavné církve	22
4. Rozkol s Ruskou pravoslavnou církví	26
4.1. Specifika Ruské pravoslavné církve & vztahy s ukrajinskými církvemi	26
4.2. Russkij mir – ruský svět	28
4.3. Vývoj směrem k dnešku	33
5. Nábožensky motivované násilí na Ukrajině	34
5.1. Ukrajina	35
5.2. Lidové republiky Doněck a Luhansk	36
5.3. Krym	38
Závěr	40
Summary	41
Použitá literatura	42

Úvod

Občanské protesty na kyjevském Náměstí nezávislosti (označovaném jako Euromajdan), které vypukly v listopadu 2013 proti tehdejší vládě Viktora Janukovyče, se staly zásadním jednotícím momentem postsovětské ukrajinské občanské společnosti. Následná ruská anexe poloostrova Krym a vleklá hybridní válka na východě Ukrajiny, která trvá dodnes, probudila ve většinové společnosti silnou averzi vůči sousednímu Rusku. Příčinám a průběhu tzv. ukrajinské krize bylo věnováno odbornou i laickou veřejností mnoho pozornosti, neboť ruská expanzivní politika samozřejmě představuje pro evropské země vysoké bezpečnostní riziko. Tomu, jakou roli hrálo na Majdanu náboženství, a jaké vnitřní problémy tento konflikt způsobil v rámci ukrajinského pravoslaví, ovšem mnoho pozornosti věnováno nebylo. Zejména v česko-jazyčném prostředí podobné téma zatím nebylo zpracováno v zásadě vůbec.

Tato práce má tedy za cíl pohlédnout na fenomén událostí let 2013 – 2014 komplexně – optikou nikoliv čistě geopolitickou, ale také religionistickou. Jednou z mých hypotéz je, že vzhledem k silné vazbě mezi tzv. východním křesťanstvím a etnickou, národní, politickou a geopolitickou identitou Ukrajinců lze totiž příčiny stupňující se animozity mezi Ukrajinou a Ruskem hledat také zde. Roli komplikovaných vztahů mezi jednotlivými ukrajinskými církvemi a jejich stejně tak komplikované vztahy s Ruskou pravoslavnou církví (dále také jen RPC) nelze v žádném případě podceňovat.

Žádná jiná země kromě Ukrajiny nemá vícero pravoslavných jurisdikcí, které by navíc nebyly za čtvrt století své existence schopny najít cestu ke společnému porozumění či dokonce sjednocení. Otázce, proč tomu tak je, se v této práci také věnuji. Kromě jiného chci dokázat, že od rozpadu Sovětského svazu zůstala Ukrajinská pravoslavná církev Moskevského patriarchátu (dále také jen UPC-MP) v zásadě jedním z nejsilnějších kulturních a politických pojítek mezi Kyjevem a Moskvou, a právě proto se v této práci soustředím nejvíce na tuto církev, kvůli její zajímavě vnitřně rozpolcené reakci na nedávný ukrajinský vývoj. Po ní pak v textu dostává největší prostor Ukrajinská pravoslavná církev Kyjevského patriarchátu (dále také jen UPC-KP) – ta se naopak stala nejhlasilivějším podporovatelem tehdejších protestů a hlasem nově se formující ukrajinské občanské společnosti. Ukrajinskou autokefální pravoslavnou církev

(dále také jen UAPC) zmiňuji v rámci popisu historického vývoje, nicméně později v práci jí již tolik prostoru věnováno není, zejména kvůli její pozici, která byla v zásadě totožná s postojem UPC-KP.

Práce sestává z pěti kapitol – v té první se věnuji specifikům ukrajinské náboženské scény, s důrazem na vývoj a vznik pravoslavných církví v 90. letech 20. století. Tato část je jakýmsi úvodem do problematiky církevního schizmatu na Ukrajině, a je zásadní pro pochopení složitosti vzájemných vztahů ukrajinských pravoslavných církví. Ze zdrojů pro mne byly stěžejní práce Victora Roudometova, Alexandra Agadjaniana a Jerryho Pankhursta *Eastern Orthodoxy in a Global Age* a kniha Katji Richters *The Post-Soviet Russian Orthodox Church: Politics, Culture and Great Russia*.

Druhá kapitola se věnuje zprvu krátkému popisu samotných protestů na kyjevském náměstí Euromajdan a také jejich příčinám a průběhu. Především ale zkoumá a popisuje angažovanost jednotlivých církví v těchto protestech a reakce jejich představitelů na ně. Dále sleduje rozkol v rámci Ukrajinské pravoslavné církve Moskevského patriarchátu a její bilancování mezi podporou protestů na Majdanu a formální podřízeností Ruské pravoslavné církvi. Zde mi byla největší oporou práce Antoina Arjakovského *Russie-Ukraine: De la guerre á la paix?*, Davida R. Marpla a Fredericka V. Millse *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a civil revolution* a také několik analýz a komentářů z časopisu *East West Church & Ministry Report*.

Ve třetí kapitole se zabývám na Ukrajině často diskutovanou myšlenkou sjednocení ukrajinských pravoslavných církví do jediné národní církve s centrem v Kyjevě, neboť právě občanská jednota, kterou měl nedávný ukrajinský vývoj za následek, přinesla tuto otázku znova na stůl.

Protože rétorika prezidenta Vladimíra Putina využívala během ukrajinské krize pravoslaví v rámci jeho ideologické politiky, sleduji ve čtvrté kapitole vztah Ruské pravoslavné církve k jejím ukrajinským protějškům. Snažím se osvětlit, proč je pro širší kontext krize na Ukrajině zásadní pochopení konceptu *ruského světa*, který zdůrazňuje jednotu Ruska, Běloruska a Ukrajiny, založenou na sdílené kulturní a náboženské

tradici. Díky knize Marcela H. Van Herpena *Putin's Propaganda Machine* sleduji konkrétní ideologickou aplikaci toho konceptu v rámci nedávného ukrajinského vývoje.

Nejtragičtějšímú důsledku náboženského aspektu ukrajinské krize – nábožensky motivovanému násilí – se věnuje pátá a poslední kapitola. Výčtem vybraných incidentů, které se na území Ukrajiny v letech 2014 a 2015 udály, se snažím demonstrovat, že animozity se dějí na obou stranách „barikád“, ale že k systematické náboženské diskriminaci dochází primárně na anektovaném Krymu a v samozvaných separatistických republikách s centry v Doněcku a Luhansku. Zde byla mým stěžejním zdrojem zpráva o náboženské svobodě na Ukrajině, vydaná pro rok 2014 i 2015 ministerstvem zahraničí Spojených států amerických. Tato kapitola by zároveň měla být odpovědí na moji hypotézu o stupňující se radikalizaci církví na Ukrajině a zneužívání pravoslaví v rámci nacionálně-politických bojů.

Drtivá většina prací, ze kterých v této práci čerpám, jsou anglické zdroje, proto veškeré citované úryvky jsou mými vlastními překlady.

1. Specifika ukrajinského pravoslaví

1.1. Historický vývoj

První fáze moderního ukrajinského náboženského obrození započala v roce 1988 v souvislosti s oslavami tisíce let kyjevské christianizace. Gorbačovova politika *glasnosti* a *perestrojky* dala mimo jiné prostor pro oživení náboženských aktivit a obnovu dříve zakázané Ukrajinské autokefální pravoslavné církve. Právě UAPC se spolu s Ukrajinskou řecko-katolickou církví (dále také jen UŘKC) stala velkou výzvou pro státem sponzorovaný ruský pravoslavný náboženský monopol na Ukrajině.¹ Postupně se hroučící komunistický režim vedl na konci 80. let 20. století k decentralizačním procesům nejen na státní úrovni, ale i v rámci Ruské pravoslavné církve. Výsledkem tohoto vývoje byl vznik několika východokřesťanských církví na Ukrajině: Ukrajinské pravoslavné církve Moskevského patriarchátu, Ukrajinské pravoslavné církve Kyjevského patriarchátu, Ukrajinské autokefální pravoslavné církve a Ukrajinské řecko-katolické církve.

S rozpadem Sovětského svazu (a tudíž i s rozpadem jeho monopolu nad církvemi bývalých sovětských republik) pro ukrajinské pravoslaví konečně nastala šance získat autokefalii – tedy nezávislost v rámci východní pravoslavné organizace a hierarchie.² Tento požadavek ovšem zůstal dodnes formálně nenaplněn a posledních 25 let byly pro ukrajinskou náboženskou scénu příznačné především ostré konflikty mezi jednotlivými konfesemi a velmi složitá cesta hledání způsobu mírumilovného soužití mezi nimi. Jak říká významný sociolog náboženství José Casanova: „Náboženská pestrost vytvořila z Ukrajiny nejvíce pluralitní a soupeřivý náboženský trh v celé východní Evropě.“³ Období nezávislé Ukrajiny je tedy specifické několika tendencemi: spory o emancipaci ukrajinské církve, snahou některých církví fungovat jakožto „občanské agentury“ či

---

¹ Lucian N. Leustean, ed., *Eastern Christianity and Politics in Twenty-First Century* (Routledge, 2014), 312.

² Anatolij Babinskyi, „The Ties that Bind“ *New Eastern Europe* 3-4 (květen – srpen 2015), 45.

³ Victor Roudometof, Alexandr Agadjanian a Jerry Pankhurst, eds., *Eastern Orthodoxy in a Global Age* (Altamira Press, 2005), 160.

národní instituce a vývojem směrem k lokální ukrajinské pravoslavné církvi v kontrastu s tendencemi tzv. *ruského světa*.⁴

Ukrajinské církve zároveň narážejí na nové výzvy a problémy spojené s procesem globalizace. Podle arcibiskupa Igora z Ukrajinské autokefální pravoslavné církve „éra globalizace posiluje postavení církvi jakožto historických pramenů národa a jeho hodnot a kulturní identity.“⁵ Je důležité si uvědomit komplikovanost transformace sovětské Ukrajiny směrem ke kapitalistickému a demokratickému společensko-politickému zřízení. Mnoho dnešních pravoslavných Ukrajinců totiž v minulosti nemělo problém s vlastním sebeurčením, postaveném na identitě *sovětského občana*. S rozpadem tohoto konceptu však pro mnohé vyvstává otázka osvojení si nové identity. Vzdávající religiozita obyvatel Ukrajiny tak ukazuje spíše na snahu oživit přerušenu kulturní tradici než na potřebu hledat ve svém životě Boha. Zejména ve střední a východní Ukrajině představuje příslušnost k pravoslaví (nikoliv ke konkrétní církvi) především příležitost vyhnout se bolestným dilematům ohledně jejich kulturní a geopolitické identity.⁶

1.2. Ukrajinská religiozita

Ukrajina, označená v knize Williama C. Fletchera po vzoru amerického Jihovýchodu jako tzv. *bible belt of the former Soviet Union*⁷, je oproti mnohým evropským zemím i oproti samotnému Rusku silně křesťanskou zemí. Z celkového počtu 45 milionů⁸ obyvatel Ukrajiny se podle výzkumu Razumkovova centra z roku 2013 88 % Ukrajinců považuje za věřící, hovoříme tedy o cca 40 milionech věřících Ukrajinců.⁹ Je ale nesmírně problematické hledat k tomuto tématu přesná čísla, neboť pravoslavné církve na Ukrajině samy o sobě žádné seznamy svých věřících nevedou. Veškeré odhady se tudíž tvoří z průzkumů veřejného mínění, mnozí lidé se ale

---

⁴ Natalia Shlikhta, „Eastern Christian Churches Between State and Society: An Overview of the Religious Landscape in Ukraine (1989-2014)“ *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* 3 (2016), 123.

⁵ Roudometof et al., *Eastern Orthodoxy in a Global Age*, 160.

⁶ Ibid., 164.

⁷ Mark Elliott, „Protestant Theological Education in the Former Soviet Union“ *International Bulletin of Mission Research* 18, č. 1 (1994), 15.

⁸ „Ukraine: Population, total“, *The World Bank*, <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=UA> (staženo 10. 5. 2017).

⁹ Andrii Krawchuk a Thomas Bremer, eds., *Churches in the Ukrainian Crisis* (Palgrave Macmillan, 2016), 204.

s konkrétní církvi neidentifikují a často ani nejsou schopni přesně popsat, jaké jsou mezi jednotlivými církvemi rozdíly.¹⁰ Tento fenomén vysoké náboženské negramotnosti, kdy obyčejní věřící nejsou schopni ani rozlišit, zda chodí do kostela UPC-MP či kostela UPC-KP nebo kdo je biskup/patriarcha, označuje Katja Richters jako další specifický rys postsovětské náboženské scény Ukrajiny.¹¹

Tabulka č. 1

To which denomination/church do you belong? <i>(All respondents were asked this question.)</i>	Persons	%
Ukrainian Orthodox Church (Kyiv Patriarchate)	920	45.7
Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate)	268	13.3
Ukrainian Autocephalous Orthodox Church	16	0.8
Greek Catholic Church	120	5.9
Roman Catholic Church	15	0.7
Protestant Christian Churches	20	1.0
Islam	4	0.2
I am a believer but I do not belong to any denomination	443	22.0
Non-believer, atheist	109	5.4
Other*	26	1.3
Not sure / Don't know	74	3.7
Total	2014	100.0

Zdroj: Religious Self-Identification and Prayer in Ukraine, Kiev International Institute of Sociology, 2016

Jak vyplývá z Tabulky č. 1, z oněch 88 % věřících Ukrajinců se necelých 60 % hlásí k některé z ukrajinských pravoslavných církví. 22 % dotázaných se ovšem neidentifikuje s žádnou konkrétní církví.¹² Tento fenomén lze nahlížet z historické perspektivy - marxistická kritika náboženství zanechala ve společnosti nedůvěru v etablované náboženství a zkušenost se státem sponzorovaným ruským pravoslavím tento přístup pouze umocnila. Není tudíž překvapivé, že miliony Ukrajinců věří v Boha, ale nejsou ochotni přihlásit se k žádné tradiční církvi.¹³ I přes to ale poslední průzkumy ukazují vzrůstající důvěru Ukrajinců v náboženské instituce jako takové. Skoro polovina respondentů udává, že církvi věří, 45 % respondentů si pak dokonce myslí, že

¹⁰ „Among global Orthodox leaders, Ukraine is a bone of contention“, The Economist, <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2016/01/orthodoxy-and-ukraine> (staženo 5. 3. 2016).

¹¹ Katja Richters, *The Post-Soviet Russian Orthodox Church: Politics, Culture and Great Russia* (Routledge, 2013), 98.

¹² „Religious Self-Identification and Prayer in Ukraine“, Kiev International Institute of Sociology, http://kiis.com.ua/materials/pr/20161807_religion/ENG%20Report%20on%20Religion%2018.07%20KII%20revised.pdf (staženo 12. 5. 2017).

¹³ Larissa Zaleska Onyshkevych a Maria Rewakowicz, eds., *Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe* (New York: M. E. Sharpe, 2009), 71.

by náboženství a církve měly být součástí politického života na Ukrajině. 41 % respondentů zároveň zastává názor, že jejich prezident musí být nábožný člověk.¹⁴

Oproti sousednímu Rusku, které má třikrát více obyvatel než Ukrajina, má ale Ukrajina čtyřikrát početnější náboženskou infrastrukturu země (tzn. celkový počet církevních komunit). Nejsou to tedy jen zásadní historické momenty, ale i současné statistické údaje, které indikují, že nikoliv Rusko, ale Ukrajina je „srdcem“ východní pravoslavné komunity.¹⁵ Zajímavé je i samotné rozložení věřících v rámci Ukrajiny. Západ je tradičně výrazně pobožnější než východ země – obyvatelé západní Ukrajiny chodí do kostela pravidelně každý týden více než Ukrajinci na východě a náboženství také vnímají jako důležitější součást svých životů.¹⁶

Ukrajina jako taková patří mezi nejvíce rozmanité evropské země, a to nejen co se náboženství týče. Jak říká specialista na ruská teritoriální studia Michael Rywkin ve svém článku *Ukraine: Between Russia and the West*: „Jen málo zemí má tak matoucí identitu jako právě Ukrajina.“¹⁷ Zásadní rozdíly nejsou jen mezi západem a východem země, ale napříč celou Ukrajinou, kdy mnozí bilancují mezi ukrajinskou a ruskou identitou, bilingvismem, rozdílnou interpretací národních dějin a geopolitickými orientacemi. To vše má velkou potenciální sílu ovlivňovat jak samotný proces budování národa, tak i další směřování země. Podle politologů Klause Bachmanna a Igora Lyubashenka je ale pravděpodobné, že této regionální heterogenosti bude v budoucnosti ubývat, právě i kvůli prohlubující se konfrontaci s Ruskem a sblížování země s Evropskou unií.¹⁸

Zajímavostí Ukrajiny je především pluralitní charakter její pravoslavné komunity, která se skládá ze tří samostatných pravoslavných církví byzantského obřadu. Kromě toho existuje v zemi ještě poměrně početná řecko-katolická církev a v řádu desetin

---

¹⁴ Onyshkevych et al., *Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe*, 93.

¹⁵ Michal Wawrzonek, „Ukraine in the „Grey Zone“: Between the „Russkiy Mir“ and Europe“ *East European Politics and Societies and Cultures* 28, č. 4 (listopad 2014), 766.

¹⁶ „Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe“, *Pew Research Center*, <http://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/> (staženo 17. 5. 2017).

¹⁷ Michael Rywkin, „Ukraine: Between Russia and the West“ *American Foreign Policy Interests* 36 (2014), 19.

¹⁸ Klaus Bachmann a Igor Lyubashenko, eds., *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's Complex Transition* (Frankfurt am Main: Peter Lang Edition, 2014), 117.

procent jsou v zemi zastoupeni i muslimové a židé.¹⁹ Pro tuto práci budou ale nejdůležitější právě ony tři již zmíněné pravoslavné církve: Ukrajinská pravoslavná církev Moskevského patriarchátu, Ukrajinská pravoslavná církev Kyjevského patriarchátu a Ukrajinská autokefální pravoslavná církev.

Schizma, ke kterému po vyhlášení samostatné Ukrajiny v rámci pravoslaví došlo, úzce souvisí s animozitou Ukrajiny vůči tradičně vůdčí a imperialistické roli Ruska a snahou postsovětské Ukrajiny pozměnit vnímání Kyjevské Rusi z kolébky ruského pravoslaví na kolébkou pravoslaví ukrajinského.

„Z přesvědčení, že Ukrajina je součástí jejich [ruského] kanonického teritoria, vychází i ono ruské přesvědčení o vlastním nároku na určování statutu tamních pravoslavných církví.“²⁰

Těmito slovy komentuje pozici Ruska expertka na postsovětskou ruskou a ukrajinskou politiku Katja Richters a vysvětluje tak, proč byla 90. léta 20. století pro formování ukrajinských církví extrémně problematická. Šlo jak o nevěli Ruské pravoslavné církve, aby instituce ukrajinské národní pravoslavné církve vůbec existovala, tak samozřejmě i o ideologické a politické soupeření ukrajinských církví mezi sebou. Obecně lze říci, že tyto napjaté vztahy mezi největšími náboženskými organizacemi přetrvaly od roku 1991 dodnes. Ukrajinská krize let 2013 – 2014 ovšem ještě zvětšila třecí plochu jejich vnitřních sporů, neboť donutila církve vymezit se jak vůči událostem Euromajdanu, tak vůči Ruské pravoslavné církvi a ruské teritoriální agresi.

1.3. Ukrajinská pravoslavná církev Moskevského patriarchátu

Jak již bylo zmíněno, většina ukrajinských věřících se hlásí k pravoslaví. UPC-MP, od roku 1990 následnice Ukrajinského exarchátu Ruské pravoslavné církve (kam do té doby patřili všichni pravoslavní na Ukrajině), je v pravoslavném světě jedinou oficiálně uznávanou ukrajinskou pravoslavnou církví. RPC po rozpadu Sovětského svazu musela uznat vznik nezávislého ukrajinského státu a změnit statut ukrajinské církve

---

¹⁹ „Religious Self-Identification and Prayer in Ukraine“, Kiev International Institute of Sociology, http://kiis.com.ua/materials/pr/20161807_religion/ENG%20Report%20on%20Religion%2018.07%20KII S%20revised.pdf (staženo 12. 5. 2017).

²⁰ Richters, *The post-soviet Russian Orthodox Church*, 96.

z „pouhého“ exarchátu RPC na autonomní UPC-MP – stále ovšem eklekticky i kanonicky vázanou na Moskevský patriarchát Ruské pravoslavné církve.²¹ Kněží UPC-MP neúspěšně žádali o autokefalii patriarchu Alexeje v létě 1990, od té doby církev žádnou oficiální žádost o autokefalii nepodala.²² Přesto je tedy UPC-MP jedinou mezinárodně uznanou kanonickou církví na Ukrajině a od toho odvozuje svou výhradní legitimitu.²³ Kyjevský patriarchát a UAPC pak vnímá jako nelegitimní a UŘKC označuje za proselytickou.²⁴

Odhaduje se, že UPC-MP čítá něco přes 7 milionů věřících²⁵ a má okolo 12 000 farností.²⁶ Nejvýrazněji působí na jihu a východě země. Ačkoliv je jí od října 1990 přiznána Ruskou pravoslavnou církví částečná autonomie, její vazby na církev v Rusku jsou velmi silné a formálně se zodpovídá moskevskému patriarchovi Kirillovi. Její autonomie totiž v praxi znamená, že ačkoliv si své interní záležitosti může řešit po svém, veškeré kontakty s ostatními církvemi a výběr vůdců UPC-MP musí posvěcovat právě RPC. Nesporná je rovněž dlouhodobá podpora UPC-MP prorusky smýšlejících ukrajinských politiků (v roce 1994 a 1999 podpora prezidenta Leonida Kučmy, v roce 2004 oficiální podpora Viktora Janukovyče).²⁷ Církev dává relativně volný prostor otevřeně rusofilskému kněžstvu a pravidelně hostí ruského patriarchu Kirilla, přesto se ale snaží prezentovat sama sebe jako ukrajinskou vlasteneckou organizaci.²⁸ Nelze však říct, že všichni kněží podporují vazby UPC-MP s Ruskem. Mnoho kněží by ve skutečnosti chtělo, aby byla jejich církev nezávislá, trvají ale na docílení této nezávislosti kanonickým způsobem.²⁹ Jako instituce má tak UPC-MP zjevně problém nalézt určitou rovnováhu mezi svou podřízeností Moskvě a loajlností k nezávislé Ukrajině.

Obecně lze říci, že institucionální slabost církve spočívala mezi lety 1992 až 2014 v balancování mezi relativní většinou podporující politikou tehdejšího metropolit

---

²¹ Leustean, *Eastern Christianity and Politics in Twenty-First Century*, 316.

²² Richters, *The post-soviet Russian Orthodox Church*, 105.

²³ Leustean, *Eastern Christianity and Politics in Twenty-First Century*, 313.

²⁴ Richters, *The post-soviet Russian Orthodox Church*, 97.

²⁵ Onyshkevych et al., *Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe*, 72.

²⁶ John P. Burgess, „Christian Witness in Ukraine: the Role of Churches in the Ukrainian Search for National Identity“ *First Things*, č. 246 (říjen 2014): 36, <http://www.firstthings.com/article/2014/10/christian-witness-in-ukraine> (staženo 20. 4. 2016).

²⁷ Richters, *The post-soviet Russian Orthodox Church*, 115.

²⁸ *Ibid.*, 125.

²⁹ *Ibid.*, 108.

Vladimíra a zdůrazňující nezávislý a kanonický status církve, pro-ukrajinskou menšinou hájící myšlenku lokální ukrajinské pravoslavné církve a proruskou menšinou lpící na myšlence *Ruského světa* a přímé závislosti na Moskvě.³⁰

Zásadní postavou, hovoříme-li o událostech Majdanu, je metropolita Onufrij (civilním jménem Orest Volodymyrovyč Berezovskyj), který stanul v čele Moskevského patriarchátu v srpnu 2014 a stal se velmi záhy postavou spojovanou s nepřilíživou podporou trendů prosazujících se po vítězství Majdanu. Proukrajinské hnutí uvnitř církve, které mělo za předchozího metropolity Vladimíra relativně volný prostor, od jeho smrti zásadně oslabilo. Janukovyč v době svého prezidentství otevřeně podporoval silnou pozici UPC-MP na Ukrajině, plánoval také nahrazení tehdejšího metropolity Vladimíra někým, kdo by více vyhovoval jeho představám, a kdo by ho otevřeně podpořil v prezidentských volbách v roce 2015. Toho nakonec nebylo třeba – jednak kvůli vypuknutí protestů na Majdanu, které vedly ke svržení Janukovyče, ale také proto, že metropolita Vladimír v červenci 2014 zemřel.³¹

1.3.1. Metropolita Onufrij

Nová hlava UPC-MP Onufrij je téměř bezvýhradně oddaný vedoucímu postavení RPC.³² Bezprostředně po své intronizaci se začal vyjadřovat negativně o kampani Kyjeva proti proruským separatistům, nezapojil se ani do pietní akce kyjevského parlamentu k uctění památky ukrajinských vojáků. Údajně se nechal slyšet, že se „bojí více Putina než Boha“.³³ Zajímavý moment vystihl zakládající editor časopisu *East West Church & Ministry Report* Mark Elliott, který popsal, jak se po nejnásilnějších střetech s demonstranty objevilo na webových stránkách UPC-MP toto vyjádření: „Jednomyslně odsuzujeme zločinné činy vládnoucích autorit [Janukovyčových stoupců], které vyprovokovaly krveprolití na ulicích a náměstích Kyjeva.“³⁴ Hned vzápětí, 24. února 2014, však toto ostré odsouzení proruského Janukovyče z oficiálních stránek zmizelo a nahradilo ho mnohem vágnější: „Jednomyslně odsuzujeme hřích

³⁰ Shlikhta, „Eastern Christian Churches Between State and Society“, 128.

³¹ Cyril Hovorun, „Humanitarianism and the Churches in Ukraine“ *The Review of Faith & International Affairs* 14, č. 1 (2016), 46.

³² Babinskyi, „The Ties that Bind“, 48.

³³ „Russian Orthodox Church lends weight to Putin patriotism“, BBC, <http://www.bbc.com/news/world-europe-33982267> (staženo 3. 5. 2016).

³⁴ Mark L. Elliott, „A Theme Issue on the Impact of the Ukrainian Crisis on the Church and Christian Ministry“ *East-West Church and Ministry Report* 22, č. 3 (léto 2014), 7.

vraždy, zejména když umírají nevinní.”³⁵ Je tedy vidět, že i v rámci samotné církve docházelo a dochází k zásadním názorovým rozkolům. Většinová tendence byla ale otevřeně nepodněcovat k účasti na protestech, zároveň ovšem odsuzovat pokus Ruska o rozdělení Ukrajiny. Oficiální stanoviska UPC-MP vyzývala své kněží, aby nepoužívali církevní rétoriku a náboženské symboly v tomto politickém boji, jejich přítomnost na Majdanu jim ale jako ukrajinským občanům zakázat samozřejmě nemohla.³⁶

1.4. Ukrajinská pravoslavná církev Kyjevského patriarchátu

Druhá nejdůležitější a nejsilnější ukrajinská církev je Ukrajinská pravoslavná církev Kyjevského patriarchátu. Čítá asi 5,5 milionu věřících³⁷, nicméně toto číslo v posledních letech (a zejména v souvislosti s nejnovějším vývojem) bezesporu narůstá. UPC-KP má okolo 5 000 farností, nejčastěji v Kyjevě, ve Volyňské oblasti a v centrální Ukrajině.³⁸ Ačkoliv má UPC-MP početně mnohem více farností, některé průzkumy veřejného mínění tvrdí, že má méně členů než UPC-KP, a že to má přímou souvislost právě se současným vývojem. Paradoxem tedy zůstává fakt, že mnoho lidí stále navštěvuje kostely patřící UPC-MP (protože je kanonická), z národních důvodů se ale považují se za stoupence UPC-KP.³⁹

Kyjevský patriarchát vznikl v červnu 1992 ve snaze vytvořit samostatnou a autonomní národní ukrajinskou církev s důrazem na používání ukrajinštiny v církevní liturgii. Jejím vzniku předcházely snahy metropolity Filareta o získání plné kanonické nezávislosti od RPC pro ukrajinskou pravoslavnou církev. Jeho žádosti ovšem v Moskvě nebylo vyhověno, Filaret byl navíc kvůli obviněním z dřívějších vazeb na KGB a porušování celibátu zavrhnut a degradován v rámci hierarchie RPC.⁴⁰ Místo toho, aby svou novou degradovanou pozici přijal, vrátil se do Kyjeva a s podporou prezidenta Leonida Kravčuka založil Ukrajinskou pravoslavnou církev Kyjevského patriarchátu. Jeho pokus ustanovit ukrajinskou pravoslavnou církev nezávislou na RPC

---

³⁵ Elliott, „A Theme Issue on the Impact of the Ukrainian Crisis on the Church and Christian Ministry“, 7.

³⁶ Jarosław Pastuszak, ed., *Religion and Common Good* (Olomouc, 2015), 134.

³⁷ Onyshkevych et al, *Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe*, 72.

³⁸ Burgess, „Christian Witness in Ukraine“, 36.

³⁹ Shlikhta, „Eastern Christian Churches Between State and Society“, 130.

⁴⁰ Leustean, *Eastern Christianity and Politics in Twenty-First Century*, 314.

vyústil v zásadě v otevřenou náboženskou válku – Moskva neuznala vznik UPC-KP dodnes.⁴¹

Církev byla tudíž vcelku logicky od prvopočátku skeptická a nedůvěřivá nejen vůči politice samotné Ruské pravoslavné církve, ale i vůči proruské politice UPC-MP. Proto UPC-KP již v letech 2003 - 2004, v době kolem tzv. Oranžové revoluce, zaujala prozápadní a prointegrační postoje a Janukovyčův režim silně kritizovala (zejména pro neúnosnou míru korupce). Po událostech Majdanu se pak Kyjevský patriarchát stal nejvýraznější ukrajinskou církví, která otevřeně odmítá ruskou agresi a ideologickou expanzi Ruské pravoslavné církve. Podle J. Burgesse dokonce někteří roztrpčení kněží a farnosti Moskevského patriarchátu ke Kyjevskému patriarchátu v letech 2013 - 2014 začali přestupovat.⁴² Rozpory mezi UPC-KP a RPC jsou dány i nevraživostí mezi oběma patriarchy. V prohlášení, které před anexí Krymu kněží Kyjevského patriarchátu vydali, odsuzovali pozici, kterou Ruská pravoslavná církev zaujala a také stanoviska patriarchy Kirilla, který „v zásadě neudělal vůbec nic, aby zastavil krveprolití na Ukrajině“.⁴³

1.4.1. Patriarcha Filaret

Nejvýraznější a nejdůležitější osobou církve je patriarcha Filaret (vlastním jménem Michail Antonovič Denysenko), podobně jako Onufrij v mnoha ohledech sporná postava ukrajinského pravoslaví. Jak totiž píše Janice Broun, „přes noc metamorfoval z proti-ukrajinského sovětského církevního byrokrata v militantního nacionalistu a následoval tak hlas 90 % Ukrajinců, kteří se vyslovili pro nezávislost.“⁴⁴ Byl to na druhou stranu právě on, kdo otevřel katedrálu sv. Michaela pro demonstranty Majdanu a následně i pro zraněné a mrtvé. Filaret byl vždy dost kritický k Moskevskému patriarchátu a k samotnému patriarchovi Kirillovi, kterého obviňoval, že podporuje

---

⁴¹ Marcel H. Van Herpen, *Putin's Propaganda Machine* (Rowman & Littlefield Publishing Group, 2016), 172-173.

⁴² Burgess, „Christian Witness in Ukraine“, 35.

⁴³ Mara Kozelsky, „Religion and the Crisis in Ukraine“ *International Journal for the Study of the Christian Church* 14, č. 3 (2014): 234, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1474225X.2014.957635> (staženo 1. 3. 2016).

⁴⁴ Janice Broun, „Jurisdictional Conflicts Among Orthodox and Eastern-Rite Catholics in Russia and Ukraine“ *East-West Church & Ministry Report* 5, č. 3 (léto 1997), <http://www.eastwestreport.org/articles/ew05306.htm> (staženo 22. 11. 2015).

totalitní ideologii a Putinovy imperialistické snahy. Samotného Putina se dokonce nebál označit za novodobého bratrovraha Kaina.⁴⁵ Doslova řekl:

„Sám sebe označuje za bratra ukrajinského lidu, ale vzhledem ke svým činům se ve skutečnosti stal novodobým Kainem, prolévající bratrskou krev a zaplétající celý svět do lží. Jeho lež klame mnohé lidi, kteří pak věří, že právě tento vládce chrání tradiční duchovní a morální hodnoty před pustošivou globalizací.“⁴⁶

1.5. Ukrajinská autokefální pravoslavná církev

Ukrajinská autokefální pravoslavná církev stejně jako UPC-KP také není v pravoslavném světě oficiálně uznávána. UAPC vznikla v roce 1922, tedy těsně po ukončení občanské války v Rusku, během které se Ukrajina snažila vydobýt si nezávislost, během 30. let 20. století byla ale zlikvidována Stalinem. Její aktivita částečně znovu ožila během německé okupace, ale po sovětském vítězství v druhé světové válce byla opět zakázána. Definitivní obnovení proběhlo bezprostředně po vzniku samostatné Ukrajiny v roce 1991, k částečné obrodě však došlo již na konci 80. let během Gorbačovovy vlády, kdy stovky farností RPC (především na západě Ukrajiny) samy prohlásily, že se hlásí k UAPC.⁴⁷

Vzhledem k této komplikované a nekontinuální historii církve jsou pro ni zásadní farnosti v zahraničí (zejména v USA a v Kanadě). Církev má na Ukrajině cca 1 200 farností, především na západě země, a hlásí se k ní nyní něco přes 300 000 věřících.⁴⁸ Zajímavostí UAPC je, že si od roku 2000 (po smrti tehdejšího patriarchy Dimitrije) nezvolila nového patriarchy, církev tudíž dodnes vede „pouze“ metropolita – v současné době je jím metropolita Makarij, zvolený na jaře 2015.⁴⁹ UAPC je v zásadě loajální Kyjevskému patriarchátu a co se Majdanu týče, její postoje a deklaráce byly obdobně schvalující. Vzhledem k relativně malé velikosti církve nebylo ale její angažmá v revolučních událostech na Ukrajině příliš výrazně slyšet ani vidět.

---

⁴⁵ Pastuszak, *Religion and Common Good*, 72.

⁴⁶ Elizabeth A. Wood, William E. Pomeranz, E. Wayne Merry a Maxim Trudoluzbov, *Roots of Russia's War in Ukraine* (Washington D. C.: Woodrow Wilson Center Press, 2016), 111.

⁴⁷ Roudometof et al., *Eastern Orthodoxy in a Global Age*, 159.

⁴⁸ Onyshkevych et al., *Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe*, 72.

⁴⁹ Krawchuk et al., *Churches in the Ukrainian Crisis*, 12.

2. Majdan

Majdan jakožto občanské hnutí vznikl v listopadu 2013 v přímé reakci na nepodepsání asociační dohody s EU tehdejším prezidentem Viktorem Janukovyčem, ale reflektoval dlouhodobou nespokojenost Ukrajinců s politickou korupcí a postupným utužováním vztahů s Ruskem. Lidé přišli na Majdan, protože Janukovyčův způsob vládnutí začal být neúnosný - mezi nejpopulárnější slogany ostatně patřilo „Máme toho plné zuby“.⁵⁰ Akci, svolané primárně přes sociální sítě, zprvu dominovali spíše mladší lidé – ti byli jádrem podporujícím ideu ukrajinské integrace s Evropskou unií. Postupně se však z Majdanu stalo shromáždění věkově, etnicky i nábožensky velmi heterogenní. Demonstranti žádali rozpuštění parlamentu, předčasné volby, odvolání Janukovyče a rozsáhlé reformy. Pro mnohé z demonstrujících ovšem nebyl klíčovým tématem pouze posun blíže k EU, ale také obecný antagonismus vůči Rusku a historii sovětské nadvlády. Majdanské hnutí se profilovalo jako silně opoziční vůči Putinově Rusku, kde převládá značná nostalgie po Sovětském svazu a po znovuzískání území ztracených po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991.⁵¹ V širším slova smyslu tak nebyl Majdan protestem a hrozbou pouze pro Janukovyčův režim, ale pro neosovětský politický systém jako takový, tedy v zásadě i pro politický režim Vladimíra Putina.

Zlomovým bodem bylo střetnutí 30. listopadu 2013, kdy speciální jednotky Berkut dostaly příkaz vyklidit prostor náměstí, kde se protesty konaly, a začaly k tomu používat slzný plyn a další násilné prostředky. Mnozí demonstranti našli útočiště před možným postihem v nedalekém chrámu sv. Michaela (náležící UPC-KP), který se jeho představený rozhodnul otevřít pro demonstranty, a zároveň dovnitř nepustit pořádkové oddíly.⁵² Tam pak byli lidé ošetřováni a mohli tam také přespávat.⁵³

V lednu 2014 došlo na Majdanu k prvním výstřelům a prvním obětem na životech, ačkoliv dodnes se neví, kdo vystřelil jako první.⁵⁴ Nejvýraznějším momentem angažovanosti kněží v protestech se pak stala první velká společná modlitba po masakru 18. února 2014 – tento moment popisuje Natalia Shlikhta jako bod transformace církve

---

⁵⁰ Hovorun, „Humanitarianism and the Churches in Ukraine“, 45.

⁵¹ Wood et al., *Roots of Russia's War in Ukraine*, 110.

⁵² Antoine Arjakovsky, *Russie-Ukraine: De la guerre à la paix?* (Paříž: Parole et Silence, 2014), 99.

⁵³ „Ukraine's 'Maidan' Protests Are Spiritual as Well as Political“, National Catholic Register, <http://www.ncregister.com/daily-news/ukraines-maidan-protests-are-spiritual-as-well-as-political> (staženo 15. 12. 2015).

⁵⁴ Milan Syruček, *Rusko-ukrajinské vztahy: mýty a skutečnost* (Praha: Grada Publishing, 2015), 213.

ve skutečnou morální autoritu a integrální součást protestů.⁵⁵ Pro zabitě demonstranty se také vžilo označení „nebeská setnina“ nebo „mučedníci Majdanu“.⁵⁶ Tváří v tvář takové míře násilného potlačování v zásadě nenásilných protestů se víra stala jakýmsi jednotícím prvkem v onom širokém spektru názorů a politických postojů.

Z výpovědí účastníků protestů na Majdanu zmiňují historikové David Marples a Frederick Mills například tyto komentáře: „Zde na náměstí jsem se hodně změnil. Panuje tu duch, který člověka posiluje,“ či „Je důležité, že se [demonstranti] shromáždili na Svatomichalském náměstí. Proč právě tam? Protože je tam chránila církev. To místo bylo ‘pod Božími ochrannými křídly’.”⁵⁷ Zároveň bylo náboženství čím dál tím více vidět – jak přímo na místě (ve formě pomníků padlých a modlitebních stanů), tak mediálně ve světě. Fotografie pravoslavných duchovních, vytvářejících živou zeď mezi policií a demonstranty a zabraňujících tak další vlně násilí, obletěly svět.⁵⁸ Náboženství však i po částečném uklidnění situace na Majdanu zůstalo a náměstí se stalo místem setkávání rozdílných církví i konfesí. Vžil se systém (či rituál) pravidelných každodenních modliteb na barikádách a každou neděli začínala setkání ekumenickým kázáním, následovaným modlitbami vedenými muftím a rabínem.⁵⁹

Především UŔKC a UPC-KP podporovaly Majdan od samotného začátku a staly se jeho klíčovými aktéry. Již v polovině prosince 2013 podepsali zástupci katolických, protestantských a pravoslavných církví dokument vydaný Všeukrajinskou radou církví a náboženských organizací (která reprezentuje více než 90 % všech náboženských komunit na Ukrajině⁶⁰), obsahující tři hlavní usnesení. Za prvé uznával legitimitu proevropských protestů, dále pak vyzýval vládu ke zvážení požadavků demonstrantů a konečně potvrdil neoddiskutovatelnost uznání ukrajinské teritoriální integrity. Vyzýval také Janukovyče k aktivnímu jednání s Všeukrajinskou radou, která měla za cíl fungovat jako zprostředkovatel dialogu mezi vládou a demonstranty. Podepsán byl

---

⁵⁵ Shlikhta, „Eastern Christian Churches Between State and Society“, 137.

⁵⁶ Andrii Krawchuk et al., *Churches in the Ukrainian Crisis*, 207.

⁵⁷ David R. Marples a Frederick V. Mills, eds., *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a civil revolution* (ibidem Press, 2015), 151.

⁵⁸ „Solidarity and Separation : Religious Spirit and the Euromaidan“, The Revealer, <http://therevealer.org/archives/19176> (staženo 15. 12. 2015).

⁵⁹ Arjakovsky, *Russie-Ukraine: De la guerre á la paix?*, 115.

⁶⁰ Pastuszak, *Religion and Common Good*, 135.

metropolitou Antonijem, zastupujícím UPC-MP, což se stalo ostentativní ukázkou jeho negativního vztahu vůči většinové proruské politice UPC-MP.⁶¹

Kromě této deklarace byla ale oficiální stanoviska církví zprvu spíše zdrženlivá, jejich postoj popsal ukrajinský teolog Jurij Čornomorec jako „neutralitu s empatií.“⁶² Skvěle totiž fungovala především konkrétní pomoc jednotlivých duchovních různých vyznání, kteří se z vlastního popudu rozhodli na Majdanu angažovat. Často na sobě měli civilní oblečení a zajišťovali především organizační a humanitární pomoc (třídili a distribuovali oblečení, dřevo, jídlo, sbírky, atp.) Na Majdanu také desítky kněží a pastorů různých konfesí vyzývaly věřící, aby se scházeli k modlitbám okolo obětí, jejichž těla ležela v rakvích na zemi. A poté, co byla 18. února 2014 zničena ekumenická modlitebna, demonstranti okamžitě vztyčili stan, který provizorně fungoval jako kaple a prostor pro dočasné ukládání těl lidí zabitých odstřelovači.⁶³

Prorektor Ukrajinské katolické univerzity ve Lvově Myroslav Marynovyč je ovšem jedním z těch, kteří jsou k rozsahu aktivity církví na Majdanu velmi kritičtí. Říká:

„Nelze popřít, že církve Majdan od začátku nepodporovaly a nějaký čas pokulhávaly za svým posláním. Až ve finální fázi Majdanu ukrajinské církve dospěly k morálním standardům a pocitu odpovědnosti, které definovaly Majdan po celou dobu.“⁶⁴

Uznává ale, že některé církve byly angažované více než jiné – zde bezpochyby naráží na UPC-MP, která se podle něj celou dobu a za každou cenu snažila uchovat striktně neutrální pozici, za což se dostala pod křížovou palbu kritiky ukrajinské strany.

2.1. Role církví na Majdanu a po něm

Události konce roku 2013 a začátku roku 2014 postavily církve do středu ukrajinského politického i společenského dění. Během Revoluce důstojnosti, jak bývá

---

⁶¹ Arjakovsky, *Russie-Ukraine: De la guerre à la paix?*, 110.

⁶² Yuriy Chornomorets, „The Responsibility of the Churches During the Ukrainian Crisis“ *Euxeinos* 17 (2015): 65, http://www.gce.unisg.ch/~media/internet/content/dateien/instituteundcenters/gce/euxeinos/euxeinos%2017_2015.pdf (staženo 1. 12. 2015).

⁶³ Roudometof et al., *Eastern Orthodoxy in a Global Age*, 130.

⁶⁴ Myroslav Marynovych, „Being a Church During Times of Crisis“ *Euxeinos* 17 (2015), 56-57.

Majdan často nazýván, hrály církve zásadní roli jakožto zastupující orgány občanů hájící zájmy společnosti tváří v tvář Janukovyčově režimu. Ruská agrese, která započala anexí Krymu v březnu 2014, položila znovu na stůl otázku občanských postojů církví a před UPC-MP znovu postavila možnost nové volby mezi loajlností zemi nebo mateřské církvi, mezi zájmy ukrajinských věřících nebo ideologií *ruského světa*. Rok 2014 se tak stal milníkem pro každou pravoslavnou církev, určujíc její místo a roli v životě ukrajinské společnosti na následující roky.⁶⁵ Revoluce důstojnosti donutila „ty stojící mezi“ udělat konečné rozhodnutí o své loajlnitě. To se samozřejmě nejvíce týkalo Ukrajinské pravoslavné církve Moskevského patriarchátu, neboť UPC-KP i UAPC jakožto národní církve měly ohledně své proukrajinské pozice poměrně jasno.

Zejména UPC-KP tak i přes svou kanonickou nelegitimitu získala ve společnosti vysoký morální kredit. Tato její nově nabytá pozice bude muset být brána v potaz při jakýchkoliv budoucích jednáních ohledně schizmatu ukrajinského pravoslaví.⁶⁶ Zajímavým postmajdanským fenoménem jsou také případy přesunů celých farností z jurisdikce UPC-MP pod jurisdikci nekanonické UPC-KP, které jsou od února 2014 evidovány.⁶⁷ Existují ale i zprávy o přesunech opačným směrem – na Krymu a v lidových republikách Doněck a Luhansk. Některým těmto případům se budu věnovat později v této práci.

2.2. UPC-MP

Jedním ze symbolických momentů angažmá UPC-MP na Majdanu bylo jejich odmítnutí formální nabídky postavení modlitebního stanu – církev argumentovala tím, že mše a modlitby mají probíhat v kostele či chrámu, nikoliv na náměstí ve stanu. 3. prosince 2013 vydala UPC-MP oficiální prohlášení vyvracející dotazy, proč jejich kněží nejsou na Majdanu:

---

⁶⁵ Shlikhta, „Eastern Christian Churches Between State and Society“, 126.

⁶⁶ Babinskyi, „The Ties that Bind“, 50.

⁶⁷ Katarzyna Jarzyska, „Patriarch’s Kirill’s Game over Ukraine“ *OSW Centre for Eastern Studies*, č. 144 (srpen 2014): 4, http://aei.pitt.edu/57962/1/commentary_144_0.pdf (staženo 4. 5. 2017).

„Zaprvé – naši kněží zde jsou přítomni, ale jako občané vyjadřující svůj názor spíš než jako političtí komisaři či organizátoři. Naše církve netouží po publicitě v politickém dění.⁶⁸

Rétorika některých kněží ovšem vinila z politických otřesů (jejichž důsledkem je rozvleklá válka a smrt mnoha nevinných lidí) „nelegitimní“ ukrajinské náboženské komunity, a to zejména UPC-KP.⁶⁹ Příkladem může být metropolita Ilarion, mimo jiné předseda Oddělení vnějších církevních vztahů RPC, který z eskalace situace a polarizace společnosti vinil údajně zpolitizované hodnostáře Ukrajinské řecko-katolické církve. V červnu 2014 se k situaci vyjádřil takto:

„Na rozdíl od kanonické ukrajinské pravoslavné církve, která byla schopna během těchto obtížných měsíců sjednocovat lidi různých politických přesvědčení (včetně těch, kteří se nalézali na obou stranách barikád), se uniaté ostentativně ztotožňovali pouze s jednou ze zneprátelených sil.⁷⁰

2. března 2014 ale například metropolita Alexandr veřejně odsoudil Janukovyčův režim a s několika dalšími farníky odeslal otevřený dopis ruskému patriarchovi Kirillovi, ve kterém vysvětloval roli, kterou by UPC-MP v současné revoluční Ukrajině měla mít. Stěžoval si v něm zároveň, že jsou biskupové UPC-MP Ukrajinci často obviňováni z proruských tendencí – a tato obvinění, ač často neoprávněná, metropolita sám chápe. Podle jeho slov se UPC-MP říká „církev Moskvy, Kremlu, Putina a Janukovyče“.⁷¹ Je pochopitelné, že takovým označením se chce proukrajinská část kněží UPC-MP vyhnout.

Podle Natalie Shlikhty ale i UPC-MP podporovala Majdan, byť ne tak aktivně jako jiné církve. Podle ní se pouze pár proruských hierarchů odvážilo otevřeně podporovat ruskou agresi a okupaci Krymu. Na druhou stranu byla církev rozdělena více než kdy dříve, vzhledem k tomu, že velká část jejích věřících jsou obyvatelé východní Ukrajiny. Zejména někteří kněží v Doněcké a Luhanské oblasti hlasitě podporovali separatistická

---

⁶⁸ Pastuszak, *Religion and Common Good*, 134.

⁶⁹ Roman Lunkin, „The Ukrainian Revolution and Christian Churches“, *East West Church & Ministry Report* 22, č. 3 (léto 2014), 4.

⁷⁰ Pastuszak, *Religion and Common Good*, 69-70.

⁷¹ Lunkin, „The Ukrainian Revolution and Christian Churches“, 2.

hnutí a ruské vojáky – *ruský svět* jakožto ideologii na východě Ukrajiny logicky sdílí mnozí.⁷²

Obecně se ale dá říci, že Ukrajinská pravoslavná církev Moskevského patriarchátu, ač možná neprávem, ztratila v důsledku vývoje na Majdanu a po něm svoji důvěryhodnost, a to z dvou hlavních důvodů – zaprvé nebyla a není dostatečně „ukrajinská“ v době, kdy většinová společnost vyžaduje čím dál intenzivnější ukrajinizaci v rámci vymezení se vůči Rusku. Zadruhé UPC-MP jen těžko odpovídá ideálu církve. Distancuje se od potřeb lidí, snaží se být jakýmsi úřadem rituálních služeb, místo aby byla pravou křesťanskou komunitou.⁷³ Počty té části kněží UPC-MP, kteří podporovali proruské separatisty, se s postupující eskalací konfliktu stále snižují. Tendence mnohých odklánět se od proruské politiky a masově se přidávat k jiným pravoslavným jurisdikcím je naopak na vzestupu.⁷⁴

2.3. Vztahy UPC-MP a RPC

Agresivní politika Ruska vůči Ukrajině, kterou Ruská pravoslavná církev vidí jako součást *ruského světa*, pro ni představuje nové a vážné výzvy. RPC je v očích ukrajinské veřejnosti vnímána čím dál tím negativněji – Ukrajinci ji (po právu) vidí jako politický nástroj Kremlu a nikoliv jako neutrální náboženskou instituci. To ovšem poškozují i reputaci Moskevského patriarchátu na Ukrajině, neboť politika RPC je s ním automaticky spojována. Ruskojazyčná média zveřejnila několik prohlášení kněží UPC-MP, kteří z Ruska kritizovali novou kyjevskou vládu a mediální prostor dostali i kněží UPC-MP podporující proruské rebely a žehnající vlajkám dvou samozvaných separatistických republik Doněck a Luhansk.⁷⁵ Tyto případy vážně poškozují obraz nejen RPC, ale i UPC-MP v očích ukrajinské veřejnosti. Metropolita Onufrij v reakci na současný vývoj dokonce jasně varoval patriarchu Kirilla, že pokud otevřeně podpoří ruskou agresi na Ukrajině, obrátí se UPC-MP proti němu.⁷⁶ Stále pravděpodobnější je

---

⁷² Shlikhta, „Eastern Christian Churches Between State and Society“, 139.

⁷³ Ibid., 127.

⁷⁴ Katarzyna Jarzynska, „Patriarch’s Kirill’s Game over Ukraine“, 4.

⁷⁵ Ibid., 3.

⁷⁶ Ibid.

proto riziko, že by se patriarcha Kirill a metropolita Ilarion mohli stát na Ukrajině *personae non gratae*.⁷⁷

---

⁷⁷ Jarzynska, „Patriarch’s Kirill’s Game over Ukraine”, 8.

3. Idea jednotné ukrajinské pravoslavné církve

Národní ukrajinské církve byly během období socialismu účelně a systémově potlačované (především UAPC) – veškeré legální pravoslavné náboženské aktivity spadaly pod Ruskou pravoslavnou církev. Ukrajinské církve si proto vytvořily určitý odpor ke státním strukturám, které mají dodnes spojené s ruským útlakem. Kvůli tomu (a kvůli historicky mnohem většímu vlivu západního křesťanství) má Ukrajina i výrazně odlišné postoje od RPC, co se církevní jednoty týče. Ta je totiž dalším důvodem rozporů ruského pravoslaví s ukrajinským. Ruská pravoslavná církev dlouhodobě trvá na tom, že východní křesťanská jednota musí být nadřazena rozdílným politickým a národním zájmům. Oproti tomu Kyjevský patriarchát a Autokefální církve argumentují tak, že pravoslavní věřící mají právo slučovat se v rámci svých národních hranic. I podle předního amerického politologa J. Peter Burgesse „nezávislá ukrajinská církev nenarušuje církevní jednotu; naopak – nezávislá ukrajinská církev rozvíjí intenzivní společenství mezi církvemi.“⁷⁸

Největším a nejaktivnějším podporovatelem ideje sjednocené ukrajinské národní pravoslavné církve byl v 90. letech 20. století jednoznačně prezident Leonid Kravčuk, který v době svého funkčního období opakovaně zdůrazňoval nutnost náboženské jednoty, a tím pádem i potřebu nezávislého statutu pro pravoslavnou církev na Ukrajině.⁷⁹ Nabízely se dva možné scénáře, jak toho dosáhnout: buď měla RPC udělit autokefalii UPC-MP, která by se následně spojila s UPC-KP a UAPC, nebo se měly nejprve všechny tři církve sloučit a až poté nechat uznat svou existenci.⁸⁰

Jeho pokračovatel Leonid Kučma sice v roce 1996 inicioval založení Všeukrajinské rady církví a náboženských komunit a taktéž se vyslovil pro vznik jednotné církve, zároveň byl ale velkým podporovatelem dominantní pozice UPC-MP v zemi.⁸¹ Ani jeden z možných scénářů spojení se nicméně nikdy nerealizoval a teprve události Euromajdanu přinesly otázku jediné společné pravoslavné církve opět na stůl. Církve

---

⁷⁸ Burgess, „Christian Witness in Ukraine: the Role of Churches in the Ukrainian Search for National Identity“, 37.

⁷⁹ Roudometof et al., *Eastern Orthodoxy in a Global Age*, 162.

⁸⁰ Onyshkevych et al., *Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe*, 82.

⁸¹ „All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations“, Religious Information Service of Ukraine, https://risu.org.ua/en/index/reference/major_religions/~AUCCRU/33306/ (staženo 11. 5. 2017).

chtěly využít jedinečného momentu národní jednoty, což dokládá prohlášení Synodu UPC-KP, vydané 22. února 2014:

„Je čas, abychom zanechali vzájemných obviňování z minulosti. Je zásadní začít dialog, který musí vést k znovusjednocení v srdci jediné místní církve s centrem v Kyjevě. Jsme přesvědčeni, že ekumenický konstantinopolský patriarchát a většina ostatních lokálních církví přivítají naše společné rozhodnutí překonat náboženské rozdělení na Ukrajině, a že uznají autokefalií naší jedinečné Ukrajinské pravoslavné církve. Musíme přeměnit naše slova o nutnosti jednoty v činy.“⁸²

I hlava UPC-KP Filaret trvá na nezbytnosti zřízení Ukrajinské pravoslavné církve, kanonicky uznané jak světovým pravoslavným společenstvím, tak především Ruskou pravoslavnou církví. Argumentuje kromě jiného tím, že i přes druhé místo co do počtu farností má UPC-KP údajně více členů než UPC-MP.⁸³ Ukrajinská autokefální pravoslavná církev mluví již od počátku ukrajinského církevního schizmatu silným hlasem pro sjednocenou církev. Dokazuje to například již zmíněný fakt, že si od roku 2000 zcela účelně nezvolila nového patriarchu, aby si církev mohla nechat otevřený prostor pro jednání o případném sjednocení.⁸⁴

UAPC má ale velký problém s kontroverzní minulostí patriarchy Filareta a s vůdcovskou rolí, kterou by v potenciálně jednotné církvi pravděpodobně měl.⁸⁵ Velmi jasné stanovisko má i hlava Ukrajinské řecko-katolické církve Svjatoslav Ševčuk, který se dlouhodobě snaží, aby jednotlivé církve navzájem uznaly svá minulá pochybení a spojily se do jediné, tzv. Kyjevské církve. Taková církev – jak katolická, tak pravoslavná, ve skutečnosti na Ukrajině již jednou, v 17. století, existovala.⁸⁶

Z UPC-MP oproti tomu přílišné hlasy podpory pro tuto myšlenku nezaznívaly a dodnes nezaznívají. Je ale logické, že právě UPC-MP má jen minimální zájem na silné a sjednocené národní ukrajinské pravoslavné církvi, neboť by to znamenalo vymanění se ze sféry vlivu RPC. Metropolita Anthonij například prohlásil, že snaha o vytvoření

---

⁸² Roudometof et al., *Eastern Orthodoxy in a Global Age*, 131.

⁸³ Leustean, *Eastern Christianity and Politics in Twenty-First Century*, 318.

⁸⁴ Andrii Krawchuk et al., *Churches in the Ukrainian Crisis*, 12.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Arjakovsky, *Russie-Ukraine: De la guerre à la paix?*, 107.

jediné lokální církve na Ukrajině zhorší již existující konflikt mezi existujícími lokálními církvemi. Řekl mimo jiné:

„Vměšování se do náboženských záležitostí na Ukrajině pouze ztíží krizi ve společnosti. Je potřeba vnímat současný denominační konflikt na Ukrajině. Úplnost ekumenického pravoslaví odsuzovaná agresivními aktivitami nekanonických organizací ve vztahu k RPC a útoky na naše kostely v posledních třech letech přilákaly pozornost nejen světových národních církví, ale i pozornost evropských organizací bojujících za lidská práva. A vzhledem k tomu, že Ukrajina je sekulární právní stát, vměšování se do církevních záležitostí je naprosto nepatřičné.“⁸⁷

Po tom, jak významnou roli hrálo náboženství v ukrajinské Revoluci důstojnosti, by bylo naivní si myslet, že role státu má spočívat „jen“ v tom, že bude povolovat církvím provozování jejich náboženských aktivit. Národní hnutí obdrželo obrovskou podporu od různých náboženských komunit, a to především od Kyjevského patriarchátu a Řecko-katolické církve. Antoine Arjakovsky tvrdí, že tyto dvě církve se staly nositelem ukrajinské národní paměti, a že právě proto by měl nyní stát uznat duchovní a etický potenciál náboženských komunit a dovolit jim nejen se projevovat, ale i se sjednotit. Tato jednota by měla samozřejmě získat největší podporu mezi samotnými pravoslavnými a řecko-katolickými křesťany.⁸⁸ Teolog Jaroslaw Pastuszak pak poznamenává, že pokračující krveprolití na území východní Ukrajiny by mělo být dostatečným důvodem k tomu, aby církve zkusily odložit stranou své vzájemné odlišnosti a pokusit se o sjednocení v zájmu občanské společnosti.⁸⁹

Protesty na Majdanu spojily část ukrajinské společnosti pevně dohromady (i díky společnému náboženskému vyznání), totéž se o pravoslavných církvích říci nedá – problémy mezi jednotlivými konfesemi nevyzimely. Ačkoliv tedy členové UPC-MP i UPC-KP na Majdanu aktivně pomáhali a angažovali se, jen těžko lze mluvit o spojení obou dvou církví, dokud Moskevský patriarchát přímo podléhá patriarchovi Kirillovi. Sílicí politický aktivismus církví navíc nahrává dalším rozkolům a štěpením. Rozpory mezi jednotlivými církvemi, v něčem Euromajdanem dokonce umocněné, ale

---

⁸⁷ „Metropolitan Anthony (Pakanich): those who fight with our Church – fight with Ukrainian nation“, Union of Orthodox Journalists, <http://uoj.org.ua/en/novosti/zashchita-tserkvi/metropolitan-anthony-pakanich-those-who-fight-with-our-church-fight-with-ukrainian-nation> (staženo 3. 5. 2017).

⁸⁸ Arjakovsky, *Russie-Ukraine: De la guerre à la paix?*, 268.

⁸⁹ Pastuszak, *Religion and Common Good*, 84.

hromadí zásadní problémy, které stojí v cestě tomuto procesu.⁹⁰ Některým z nich se bude věnovat následující kapitola.

---

⁹⁰ Michal Wawrzonek, *Religion and Politics in Ukraine: The Orthodox and Greek Catholic Churches as Elements of Ukraine's Political System* (Cambridge Scholars Publishing, 2014), 14.

4. Rozkol s Ruskou pravoslavnou církví

4.1. Specifika Ruské pravoslavné církve & vztahy s ukrajinskými církvemi

Primárním problémem vztahů mezi ruským a ukrajinským pravoslavím je tendence, běžná v Rusku již od 19. století, vnímat Ukrajinu a Krym jako kolébku ruského pravoslaví, a tudíž jako středobod samotné ruské identity. Nahlížíme-li tedy současný vývoj jako na problém částečně také duchovní a církevní, můžeme teoreticky hledat její počátky již ve středověku v Kyjevské Rusi, kdy se kníže Vladimír nechal roku 998 pokřtít na Krymu. Toto svaté místo se totiž v myslích Rusů stalo integrální součástí mýtu o vzniku Ruska jako takového.⁹¹ Nezávislá Ukrajina tak znamenala rozpad nejen konceptu samotné ruské říše, ale právě i mýtů, na nichž byla ruská identita založena. Kdyby se pak RPC vzdala Ukrajiny jako kolébky východního pravoslaví, znamenalo by to, že RPC má svůj počátek až někdy v 16. století, což je pro církev, která si nesmírně zakládá na své dlouhé a bohaté historii, nepřijatelné.⁹²

Od rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 Ruská pravoslavná církev usiluje o udržení vlivu v postsovětských republikách. Kvůli vzniku národních pravoslavných církví však musela čelit ztrátám mnoha farností a duchovně významných míst a objektů, zejména právě na Ukrajině.⁹³ Z přesvědčení, že Ukrajina je součástí ruského *kanonického teritoria*, si tak RPC nárokuje právo určovat statut pravoslavných církví v zemi. Ono takzvané *kanonické teritorium* RPC v zásadě odpovídá území carského Ruska před rokem 1917. RPC se tak stylizuje do role ochránce duchovního odkazu Ruského impéria a do role jediné instituce v moderním Rusku, která zachovává kontinuitu s předrevoluční dobou.⁹⁴ Tento koncept *kanonického teritoria* ale ztratil právě mezi lety 1990 a 1992 monopol nad dvěma významnými jurisdikcemi (UPC-KP a UAPC), které navíc prohlásily svoji podřízenost Konstantinopoli, nikoliv Moskvě.⁹⁵ Vzhledem k významu Kyjeva pro ruskou kulturu a náboženskou mytologii je pak vcelku logické, že RPC od 90. let 20. století systematicky odporuje ukrajinské

⁹¹ Kozelsky, „Religion and the Crisis in Ukraine“, 223.

⁹² Richters, *The post-soviet Russian Orthodox Church*, 101.

⁹³ Kozelsky, „Religion and the Crisis in Ukraine“, 226.

⁹⁴ Wawrzonek, „Ukraine in the „Grey Zone“, 762.

⁹⁵ Roudometof et al., *Eastern Orthodoxy in a Global Age*, 41.

autokefalii a obě údajně schizmatické skupiny (UPC-KP a UAPC) dlouhodobě kritizuje a odmítá posvětit jejich odchod od „mateřské církve“.⁹⁶ Od roku 1991, kdy tedy ruská hierarchie již neovládá ukrajinské farnosti přímo, se musela RPC naučit využívat jiných prostředků k zajištění pokračující ideologické podřízenosti těchto farností Moskvě.⁹⁷ Hlavní problém, který si RPC, jak se zdá, příliš neuvědomuje, je to, že nemůže být zároveň národní, nacionalistickou církví v Rusku a univerzální církví na Ukrajině.⁹⁸

Ačkoliv je církev jak v ruské⁹⁹, tak i v ukrajinské společnosti jednou z institucí, které lidé věří nejvíce¹⁰⁰, morální autorita ukrajinského duchovenstva se vyvíjela poměrně dost odlišně od jeho ruského protějšku. Ruská pravoslavná církev měla historicky vždy se státním zřízením symbiotický vztah, nazývaný *symfonia* a vyznačující se vzájemnou spoluprací. Jak komentuje přední ruská odbornice na vztahy církve a státu Irina Papkova: „*Symfonia* funguje nejlépe, když je pravoslaví součástí oficiální státní ideologie.“¹⁰¹ Právě v Rusku se názory hlavních představitelů Kremlu s názory hlavních církevních představitelů shodují téměř dokonale. Je zajímavé si také uvědomit, že sovětský socialismus a ruské pravoslaví sdílí určité shodné fundamentální principy – nacionalismus, ruský imperialismus, antiliberalismus, tradicionalismus, konzervatismus, averzi k lidským právům či nechuť k západní demokracii.¹⁰²

Ukrajina se proti tomu od vyhlášení své nezávislosti vydala cestou rozdělení duchovní a světské moci. Z historického hlediska sice církev jako instituce tradičně „drží“ stát, zdaleka to ale nelze srovnávat s neoddělitelnou triádou *pravoslaví (ortodoxie), nacionalismus, autokracie* imperiálního Ruska. Putin totiž velmi umně využívá RPC jako tzv. *soft power* nástroj prosazování vládní politiky.¹⁰³ Ruská církev je například velmi spolehlivým přenašečem kremelské propagandy. Podle Anatolije Babynského, ukrajinského experta na Ruskou pravoslavnou církev, se „zobrazení událostí listopadu 2013 – února 2014 zástupci RPC na Ukrajině nijak nelišilo od zpráv

---

⁹⁶ Richters, *The post-soviet Russian Orthodox Church*, 96.

⁹⁷ Ibid., 125.

⁹⁸ Van Herpen, *Putin's Propaganda Machine*, 172-173.

⁹⁹ Lawrence Harrison a Evgeny Yasin, eds., *Culture Matters in Russia – and Everywhere: Backdrop for the Russia-Ukraine Conflict* (Lexington Books, 2015), 146.

¹⁰⁰ „Trust in Social Institutions and Social Groups“, Kiev International Institute of Sociology, <http://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=579&page=3> (staženo 11. 5. 2017).

¹⁰¹ Irina Papkova, *The Orthodox Church and Russian Politics* (New York: Oxford University Press, 2011), 73.

¹⁰² Van Herpen, *Putin's Propaganda Machine*, 149.

¹⁰³ Ibid., 165.

přinášených zástupci ruské světské moci.“¹⁰⁴ Důraz na roli náboženství v rámci upevňování státu zdůrazňuje Putinova rétorika dlouhodobě, ačkoliv termín *duchovní bezpečnost* se objevuje již v dekretu prezidenta Borise Jelcina z roku 1999.¹⁰⁵ Provázanost církevních špiček s politickými elitami dokládá zcela jednoznačně otevřená podpora projevená jednotlivými duchovními ruským politikům v rámci jejich kampaní. Patriarcha Kirill například hlasitě podporoval prezidentské kandidatury Dmitrije Medvěděva i Vladimira Putina a je zřejmé, že tak církev skrze politiku dosahovala a dosahuje svých vlastních cílů.¹⁰⁶

4.2. *Russkij mir – ruský svět*

V roce 2007 prezident Putin poprvé formálně představil koncept *ruského světa* ve svém projevu ve Státní dumě:

„Ruština je jazykem historického bratrstva lidí, jazyk vskutku mezinárodní komunikace... také prostor k životu pro ten několikamilionový ruský svět, který je samozřejmě mnohem větší než Rusko samotné.“¹⁰⁷

V témže roce byla také Putinovým prezidentským dekretem založena nadace „The Russkiy Mir Foundation“, s cílem podporování ruského jazyka a ruské kultury v zahraničí.¹⁰⁸ Jde o společný projekt ministerstva zahraničí a ministerstva školství a vědy, který je financován jak z veřejných, tak soukromých zdrojů. Jeho cílem od počátku měla být kulturní, nikoliv náboženská propagace. To se ale s postupem času poměrně výrazně proměňuje. Dnes je zcela jednoznačně hlavním záměrem organizace propagovat duchovní dědictví pravoslaví, což názorně demonstruje postupující ústup od sekularismu a náboženské rovnosti v zemi.¹⁰⁹ Pravoslaví není v tomto kontextu chápáno jen jako pouhé náboženství, ale jako specifický typ civilizace a jako klíčový faktor identity *ruského světa*.¹¹⁰

---

¹⁰⁴ Arjakovsky, *Russie-Ukraine: De la guerre à la paix?*, 58-59.

¹⁰⁵ Van Herpen, *Putin's Propaganda Machine*, 135-136.

¹⁰⁶ Kozelsky, „Religion and the Crisis in Ukraine“, 226.

¹⁰⁷ Wood et al., *Roots of Russia's War in Ukraine*, 111.

¹⁰⁸ Van Herpen, *Putin's Propaganda Machine*, 148.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 149.

¹¹⁰ Wawrzonek, *Religion and Politics in Ukraine*, 14.

Za jeden z hlavních cílů *ruského světa* lze obecně označit snahu o rechristianizaci Evropy – cíl, který spojuje dohromady RPC, Kreml, národní i regionální politiky, ruskou diasporu i na Kreml napojené oligarchy (ti jsou zcela zásadním článkem celého procesu, neboť přispívají obrovskými finančními částkami například na opravy či výstavbu kostelů.¹¹¹) Podle bezpečnostního experta Marcela Van Herpena stojí za konceptem *ruského světa* v zásadě jednoduchá myšlenka - velmoc by měla mít i svoji velecírkev.¹¹² Být součástí *ruského světa* ale přeneseně znamená především bezvýhradnou podporu Ruskem podporovaných východních integračních projektů založených na úzké spolupráci s Ruskem. Členství v EU a v NATO či snaha o tato členství by pak byly vnímány jako radikální manifestace odklonění se od tohoto konceptu.¹¹³

Koncept *ruského světa* je označení spojované primárně s jeho „otcem“ a nejčastějším obhájcem – patriarchou Ruské pravoslavné církve Kirillem, a v zásadě označuje ideu duchovního svazku všech východních Slovanů. Kirillovo zvolení do čela Ruské pravoslavné církve v roce 2009 znovu upoutalo pozornost ruského pravoslaví k Ukrajině, neboť Kirillův politický projekt začlenění Ukrajiny do *ruského světa* se setkal s velkým ohlasem u rusocentrických členů UPC-MP.¹¹⁴

Podle průzkumu, který provedlo Razumkovovo ukrajinské centrum pro ekonomický a politický výzkum v březnu 2013, pouze 19 % Ukrajinců vědělo o doktríně *ruského světa* a většina z nich byli právě ti, kteří jsou vůči této doktríně kritičtí (například 29 % věřících z UPC-KP). Nejvíce lidí o ní vědělo na západní Ukrajině, nejméně pak na východě, což přesně odpovídá i rozložení věřících UPC-KP a UPC-MP.¹¹⁵ Roste také procentový podíl těch respondentů, kteří vnímají *ruský svět* jako pokus o znovunastolení ruského impéria – z 30,4 % v roce 2010 na 48,4 % v roce 2013. Procento těch, kteří tento koncept vnímali pozitivně, se naopak snížilo – z 56,8 %

---

¹¹¹ „(Un)Holy Alliance: Vladimir Putin, The Russian Orthodox Church and Russian Exceptionalism“, Forbes, <https://www.forbes.com/sites/paulcoyer/2015/05/21/unholy-alliance-vladimir-putin-and-the-russian-orthodox-church/#3c5c633c27d5> (staženo 12. 5. 2017).

¹¹² Van Herpen, *Putin's Propaganda Machine*, 159-160.

¹¹³ Valentina Feklyunina, „Soft power and identity: Russia, Ukraine and the ‚Russian world(s)‘“ *European Journal of International Relations* 22, č. 4 (2016), 785.

¹¹⁴ Leustean, *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, 319.

¹¹⁵ „Head of UGCC: ‚Russian World‘ has nothing to do with the church“, Religious Information Service of Ukraine, http://risu.org.ua/en/index/all_news/community/religion_and_policy/53748/ (staženo 11. 5. 2016).

v roce 2010 na 39,7 % v roce 2013.¹¹⁶ Odmítání *ruského světa* v oblastech, kde převažuje představa o „evropské Ukrajině“, tak bylo a nadále zůstává nejintenzivnější. Touto oblastí je především západní Ukrajina a z církevní komunity jsou to zejména členové UPC-KP.¹¹⁷

Kirillova rétorika je následující – v tomto *ruském světě* hrají ruský jazyk a ruské hodnoty zcela zásadní roli. Proto kdekoliv jsou Rusové, měli by být pod ochranou ruského státu. Jednota Ruského světa ale není možná bez Ukrajiny, protože Rusko, Ukrajina a Bělorusko – to je *Svatá Rus*.¹¹⁸ V rámci propagace *ruského světa* je pro Kirilla navíc Kyjev a současná Ukrajina stejně důležitá jako Moskva. Kyjev pak dokonce nazývá „matkou měst celé Rusi“.¹¹⁹

V Kirillově podání se *Svatá Rus* nachází na kanonickém území RPC (tedy na území, které spadá exkluzivně pod jurisdikci RPC) a je spojena třemi faktory: pravoslavnou křesťanskou vírou, ruským jazykem a sdílenou historickou pamětí.¹²⁰ *Svatá Rus* ale není koncept založený čistě na etnické příslušnosti, protože zahrnuje i neslovanské obyvatele Kazachstánu a Moldavska.

Patriarcha Kirill se také vyhýbá použití „Ruska“ jako synonyma pro *Svatou Rus*, neboť Rusko je pouze jednou z jejích částí. S oblibou rovněž užívá svého plného titulu – Patriarcha moskevský a celé Rusi.¹²¹ V patriarchově podání jsou úlohy RPC následující – zajistit *ruskému světu* roli významného hráče na mezinárodním poli, zachovávat hodnoty a styl života svých ruských předků (které je kromě jiného vedly k vytvoření oné velké Rusi) a stát se silným aktérem mezinárodní politiky.¹²²

Kirillova reakce na ukrajinské dění byla relativně opožděná a velmi opatrná. Obě zneřádkované strany sice nabádal ke smíru a oficiálně uznal právo Ukrajiny na

---

¹¹⁶ Feklyunina, „Soft power and identity“, 789.

¹¹⁷ Ibid., 787.

¹¹⁸ Arjakovsky, *Russie-Ukraine: De la guerre à la paix?*, 211.

¹¹⁹ Nicholas E. Denysenko, „Fractured Orthodoxy in Ukraine and Politics: The Impact of Patriarch’s Kirill’s „Russian World““ *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 54, č. 1-2 (2013): 44-45.

¹²⁰ Mikhail D. Suslov, „Holy Rus: The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church“ *Russian Social Science Review* 56, č. 3 (květen-červen 2015), 45.

¹²¹ Ibid., 48-49.

¹²² Gennadi Druzenko, „Geopolitics from the Patriarch“ *Russian Politics and Law* 49, č. 1 (leden-únor 2011), 66.

demokratickou samostatnost, 14. března 2014 ale během kázání v katedrále Krista spasitele v Moskvě prohlásil:

„Minimálně 400 let byly činěny pokusy zlomit a rozdělit ruský svět. Když říkáme „ruský“, myslíme něco jiného než naši kritici hovořící o Ruském impériu nebo o Sovětském svazu. My myslíme ruský svět, tu velkou ruskou civilizaci, která se vyvinula z kyjevské křtitelnice a rozšířila se do širokých krajů Eurasie... Dnes jsou na tomto území nezávislé státy, jejichž suverenitu a touhu budovat svůj nezávislý národní život respektujeme. Neznamená to ale, že snahu o dosažení legitimní nezávislosti by měla následovat destrukce společného duchovního prostoru.“¹²³

Považuji tuto tezi za zcela zásadní pro pochopení širšího kontextu současného ukrajinského vývoje, který jednoznačně není pouze krizí politickou. Zároveň se nelze ubránit dojmu, že termín *ruský svět* je konceptem spíše geopolitickým a s církevní doktrínou jako takovou má jen velmi malou spojitost.¹²⁴ Podobnou rétoriku totiž používá i prezident Putin a tato teze nadřazenosti společného duchovna, které stojí nad veškerou politikou a nad jednotlivými církvemi, byla uplatněna například při anexi Krymu. Svědčí o tom například proslov prezidenta Putina z 18. března 2014:

„Všechno na Krymu svědčí o naší sdílené historii a národní hrdosti. Je to místo starověkého Chersonésu, kde byl pokřtěn kníže Vladimír. Jeho duchovní čin – přijetí pravoslaví, předurčil celkový základ kultury, civilizace a lidských hodnot, které spojují lid Ruska, Ukrajiny a Běloruska.“¹²⁵

Jak ale trefně poznamenává francouzský pravoslavný historik Antoine Arjakovsky, bylo by nebezpečné vyvozovat z Vladimírova obrácení na víru, že Krym by měl být součástí Ruska. Stejně jako Chlodvíkův křest biskupem podřízeným římskému papeži neznamená, že by Itálie měla připadnout Francii a galilejský původ apoštola Petra nesignaluje o tom, že by měla nyní Itálie podniknout invazi do Izraele.¹²⁶

Patriarcha Kirill si ovšem, v rámci snahy o alespoň částečné zachování sympatií ukrajinského pravoslaví, nemohl dovolit proti teritoriální celistvosti Ukrajiny úplně

---

¹²³ Elliott, „A Theme Issue on the Impact of the Ukrainian Crisis on the Church and Christian Ministry“, 2.

¹²⁴ Druzenko, „Geopolitics from the Patriarch“, 66.

¹²⁵ Kozelsky, „Religion and the Crisis in Ukraine“, 219.

¹²⁶ Arjakovsky, *Russie-Ukraine: De la guerre à la paix?*, 245-246.

otevřeně vystupovat. Snažil se tedy sice distancovat RPC od politiky Kremlu, ale postoj církve k Ukrajině byl nutně podmíněn jejich vzájemně blízkými vztahy, které nabízí církvi jak hmotné výhody – především finance –, tak prestiž. Cena, kterou za tyto výhody ale RPC musí platit, je ona přímá podřízenost ruské vládě.

Zaujetí nezávislého a kritického postoje ve vztahu ke Kremlu by znamenalo porušení pravidel této dohody mezi „oltářem a trůnem“ a RPC očividně není ochotná se k něčemu takovému odhodlat.¹²⁷ Patriarcha Kirill tedy v rámci tzv. ukrajinské krize balancuje mezi oběma tábory – na jedné straně máme jeho geopoliticky expanzivní koncept *ruského světa* a četné proslovy v duchu všeho výše citovaného. Na druhou stranu ale například nebyl přítomen na schůzce v březnu 2014, kde Putin podepisoval rozhodnutí o anexi Krymu, ačkoliv se podobných státních schůzek jinak patriarcha tradičně účastnil.¹²⁸ Velmi pravděpodobně však šlo čistě o taktický krok, aby mohl navenek zůstat neutrální.

Zároveň také patriarcha rozhodl, že farnosti Moskevského patriarchátu na Krymu nebudou po anexi přesunuty přímo pod RPC, ale zůstanou pod hlavičkou UPC-MP.¹²⁹ Anexi jako takovou ovšem explicitně nijak neodsoudil a nepolevil ani ze svého stanoviska, že demonstrace na Majdanu jsou hrozbou pro duchovní jednotu Ukrajinců a Rusů – 26. prosince 2013 vydal Svatý Synod text, ve kterém patriarcha odsuzuje Majdan jako hnutí manipulované Západem. 7. ledna 2014 pak patriarcha ve vysílání hlavní televizní stanice Rossija 1 znovu odsoudil Euromajdan.¹³⁰ Patriarcha UPC-KP Filaret se k tomuto názoru vyjádřil stručně:

„Když vezmeme onu ideu, kterou Kirill hájí – *ruský svět* – není to jednota, ale impérium, zabalené do hezkého obalu. Jedná se ve skutečnosti o pokus vytvořit nové impérium.“¹³¹

---

¹²⁷ Jarzynska, „Patriarch’s Kirill’s Game over Ukraine”, 5.

¹²⁸ „Putin’s Regime and the Ideological Market: A Difficult Balancing Game“, Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegieendowment.org/2017/03/16/putin-s-regime-and-ideological-market-difficult-balancing-game-pub-68250> (staženo 3. 5. 2017).

¹²⁹ Jarzynska, „Patriarch’s Kirill’s Game over Ukraine”, 4.

¹³⁰ Van Herpen, *Putin’s Propaganda Machine*, 166.

¹³¹ „Battle of Orthodox Christian patriarchs as Ukraine’s Filaret denounces Russia’s Kirill“, Kyiv Post, <http://www.kyivpost.com/article/content/politics/battle-of-orthodox-christian-patriarchs-as-ukraines-filaret-denounces-russias-kirill-334763.html> (staženo 3. 5. 2016).

4.3. Vývoj směrem k dnešku

Tzv. ukrajinská krize byla pro *ruský svět* (jehož snahou je potlačovat regionální nacionalismus a naopak vyzdvihovat nadnárodní jednotu) značně kontraproduktivním vývojem. Je pravděpodobné, že ukrajinské pravoslaví bude nyní usilovat o větší nezávislost na RPC – na jedné straně kvůli vzrůstající touze po emancipaci uvnitř UPC-MP, na straně druhé kvůli rostoucí veřejné oblibě a respektu k jejímu soupeři – UPC-KP. Z pohledu RPC by toto znamenalo ztrátu části jejího kanonického teritoria, a tím pádem selhání konceptu *ruského světa* jako takového – bez pravoslavné Ukrajiny nemůže být tento projekt nikdy završen.¹³²

V listopadu 2016 se nicméně prezident Putin spolu s patriarchou Kirillem zúčastnili slavnostního odhalení obrovské sochy Svatého Vladimíra přímo před kremelskými zdmi, a tak se zdá, že bude Rusko ideologicky využívat odkazu kyjevské christianizace i nadále.¹³³

---

¹³² Jarzynska, „Patriarch’s Kirill’s Game over Ukraine”, 9.

¹³³ „Putin’s Regime and the Ideological Market: A Difficult Balancing Game“, Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegieendowment.org/2017/03/16/putin-s-regime-and-ideological-market-difficult-balancing-game-pub-68250> (staženo 3. 5. 2017).

5. Nábožensky motivované násilí na Ukrajině

Nelze opomenout, že protesty na Majdanu a následující vývoj silně podnítily ukrajinský nacionalismus. Mezi slogany tehdejších protestujících nechyběly věty jako „Sláva Ukrajině!“, „Sláva Národu!“ či „Smrt nepřátelům!“.¹³⁴ Ukrajinský historik a výzkumník v Institutu pro rozvoj a vzdělávání Heorhij Kasjanov tvrdí, že již ve volbách v letech 2010 a 2012 bylo možné sledovat vzrůstající nacionalistickou tendenci zejména mladých Ukrajinců, která pak v reakci na ruskou agresi ještě výrazněji vzrostla. Nacionalismus, obvykle nedílná součást revolucí typu Majdanu, je pro nás ale v tomto kontextu bohužel také otázkou násilí. Náboženství se dostalo do neoddělitelného spojení s ukrajinským i ruským nacionalismem, v důsledku čehož výrazně vzrostlo riziko zneužití humanistických hodnot pravoslavné ideologicky i politicky – tato situace na východě Ukrajiny bohužel již nastala.¹³⁵

Na jedné straně proruští separatisté vyzývají národ k obnovení *Svaté Rusi* a k obraně pravoslavné víry, na straně druhé ukrajinské státní orgány a armáda nabádají obyvatele k dodržování „zákonů Božích i světských“.¹³⁶ Eskalace konfliktu podnítla také militantní rétoriku samotných představitelů ukrajinských církví. Nejvýraznější je v tomto ohledu postava patriarchy Filareta, který v posledních letech pronáší četné proslovy, ve kterých například žehná ukrajinským vojákům.¹³⁷

Rozhodně nelze říci, že se tato nacionálně laděná náboženská nesnášenlivost týká všech - někteří kněží UPC-MP pomáhají ukrajinským vojákům například v hlavní vojenské nemocnici v Kyjevě, kde se komunita z UPC-MP intenzivně angažuje. Existují ale i kněží, kteří odmítají zajistit pohřeb Ukrajincům padlým na východě. Patriarcha Filaret zase nabízí okázalou podporu ukrajinským vojákům a dobrovolníkům na východní frontě a kněží a biskupové UPC-KP organizují pomoc pro ukrajinské uprchlíky utíkající z východní Ukrajiny. Podporu ale neposkytují obyvatelům přímo na okupovaných územích. Jedna věc je, že by to stejně bylo v zásadě nemožné (vzhledem k vzrůstajícímu náboženskému násilí, kterému na těchto územích členové všech církví

---

¹³⁴ Marples et al., *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a civil revolution*, 142.

¹³⁵ Marek Dluhoš, „Náboženství po Majdanu“ *Dingir* 4 (2014): 112, http://dingir.cz/cislo/14/4/nabozenstvi_po_majdanu.pdf (staženo 1. 12. 2015).

¹³⁶ „Pravoslavi a ukrajinský konflikt: Soft power v boji o náboženský charakter Ukrajiny“, *Revue Politika*, <http://www.revuepolitika.cz/clanky/2062/pravoslavi-a-ukrajinsky-konflikt> (staženo 4. 5. 2016).

¹³⁷ Elliott, „A Theme Issue on the Impact of the Ukrainian Crisis on the Church and Christian Ministry“, 2.

kromě UPC-MP čelí), UPC-KP ale generalizuje a většinu obyvatel okupovaných území označuje za kolaboranty.¹³⁸

Významným negativním důsledkem aktuálního ukrajinského vývoje se každopádně stalo rozšíření nábožensky motivovaného násilí nejen na okupovaných územích (tedy na Krymu, v Doněcké lidové republice a v Luhanské lidové republice), ale po celé Ukrajině. Na okupovaných územích jde ve většině případů o perzekuci všech náboženských skupin a církví s výjimkou UPC-MP, na zbylém území Ukrajiny se jedná o animozity právě vůči členům UPC-MP. Společným rysem obou je především údajná neochota úřadů případy řádně vyšetřovat a pro pachatele z nich vyvozovat adekvátní důsledky. Existují tedy důkazy, že na východě Ukrajiny jsou lidé, kteří jsou v opozici se separatistickým hnutím, systematicky terčem diskriminace ze strany ozbrojených sil i místních úřadů. Takové popírání základních lidských práv a svobodě politických či náboženských vyznání lze považovat za zločiny proti lidskosti.¹³⁹

5.1. Ukrajina

Mezinárodní zpráva o náboženské svobodě na Ukrajině v roce 2015 zmiňuje stížnosti představitelů UPC-MP na neadekvátní reakce úřadů v souvislosti s údajně vzrůstající diskriminací a netolerancí ze strany UPC-KP a jejich zástupců v lokálních státních správách. Podle UPC-MP se snaží aktivisté z radikální pravicové politické strany Pravý sektor zmocnit různých jejich církevních budov. Některé takové incidenty se objevily poté, co lokální autority přesunuly farní jurisdikce od UPC-MP pod hlavičku UPC-KP – údajně navzdory odporu některých farníků. V období od dubna 2014 prý maskovaní a ozbrojení členové Pravého sektoru opakovaně navštívili například vesnici Kolosova v Ternopilské oblasti a zastrašovali členy místní farnosti UPC-MP, kteří vzdorovali přesunu farní jurisdikce pod UPC-KP.¹⁴⁰

---

¹³⁸ Hovorun, „Humanitarianism and the Churches in Ukraine“, 49.

¹³⁹ „Violations of International Humanitarian Law and International Crimes in Eastern Ukraine: Religious Persecution, Institute for Religious Freedom http://www.irf.in.ua/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=443:1&catid=36:com&Itemid=55 (staženo 13. 5. 2017).

¹⁴⁰ „Ukraine 2015 International Religious Freedom Report“, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/documents/organization/256465.pdf> (staženo 7. 5. 2017).

Další kauzou se stalo rozhodnutí města Ternopil a kyjevské městské rady na začátku roku 2015 osvobodit od daní všechny místní církve, s výjimkou farností přiřazených k UPC-MP kvůli jejich údajnému antiukrajinskému postoji. O několik měsíců později však bylo toto rozhodnutí ukrajinskými soudy zrušeno, neboť porušovalo princip náboženské svobody.¹⁴¹

Podle UPC-MP také napadli stoupenci UPC-KP ve Volyňské oblasti arcikněze UPC-MP, když vcházel do kostela, kterého se údajně zmocnila UPC-KP v roce 2014. Arcikněz utrpěl zranění hlavy, ale ukrajinští policejní vyšetřovatelé prý nebyli ochotni vést řádné vyšetřování tohoto incidentu. Představitelé UPC-KP odmítli nařčení z účasti na konfiskaci kostelů UPC-MP, podle nich farníci sami iniciovali legitimní přesun pod jurisdikci UPC-KP. V reakci na tento incident vydala UPC-KP 12. května a 21. října prohlášení odsuzující jakékoliv násilí a pobízení k násilí vůči kněžím, věřícím a kostelům UPC-MP a zdůrazňující, že církev bude nadále postupovat podle zákona a přijme pod svou jurisdikci každého, kdo se bude chtít přidružit k UPC-KP.¹⁴²

25. července neznámí ozbrojení muži postřelili faráře farnosti UPC-MP v Kyjevě u vchodu do jeho domu, o několik dní později bohužel zemřel. Ačkoliv nebyla nalezena žádná spojitost s náboženským vyznáním oběti, UPC-MP vyjádřila svoje znepokojení nad neuspokojivým způsobem celého vyšetřování.¹⁴³

5.2. Lidové republiky Doněck a Luhansk

Jedním z incidentů, jež se udál v samozvané Doněcké lidové republice (dále také jen DLR), je záhadné zmizení kněze UPC-KP Igora Petrenka a dobrovolníka Vadima Perepada během jejich cesty za ukrajinskými vojáky nasazenými v Doněcké oblasti. Oba muži jsou od 14. února 2015 nezvěstní.¹⁴⁴

V květnu 2014 prohlásila DLR pravoslavní Moskevského patriarchátu hlavním náboženstvím v tomto regionu. To mělo a má za následek vlnu násilí namířenou proti

---

¹⁴¹ „Ukraine 2015 International Religious Freedom Report“, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/documents/organization/256465.pdf> (staženo 7. 5. 2017).

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid.

všem ostatním církvím a vyznáním a také omezení možnosti jejich činnosti v Doněcku. Nelegální ozbrojené skupiny, pod vlajkami tzv. Ruské pravoslavné armády a Kozácké armády, otevřeně deklarují svoji věrnost pravoslaví a zahájili „tažení“ napříč donbaským regionem. Podle pozorovatelů Center for Civil Liberties a International Partnership for Human Rights nebyla většina násilných incidentů, kterých se tyto skupiny dopustily, místními úřady řádně vyšetřována.

Rozšířeným problémem v Doněcku se stal také fenomén nelegálního přebírání kostelů. Podle arcibiskupa Sergeje Gorobcova, který má na starost farnosti UPC-KP v doněckém a mariupolském regionu, bylo 30 ze 40 existujících farností KP v této oblasti k únoru 2015 nefunkčních. Většina kněží a jejich rodin byla evakuována, neboť jejich jména údajně figurovala na „popravčích seznamech“ DLR.¹⁴⁵

Ruská pravoslavná armáda, jedna z nejaktivnějších paramilitárních skupin v samozvaných lidových republikách Doněck a Luhansk, vznikla v únoru 2014 a je podezírána z desítek únosů, vražd a mučení. Na vlajce mají její bojovníci kříž a jejich hlavní heslo zní „bojovníci víry, bratři velké Rusi, my sjednotíme celý Jihovýchod“. Skupina působí hlavně v okolí města Slavjansku a očití svědci tvrdí, že je na lokální úrovni podporovaná duchovními UPC-MP a RPC. Kněží údajně světlí jejich vlajky, check-pointy, zbraně, atp.¹⁴⁶ Oficiální politiku neutrality, kterou se RPC i UPC-MP (více či méně úspěšně) snaží razit, tak podkopává uvádění konceptu bratrství *ruského světa* do praxe podobnými paramilitárními organizacemi a některými kněžími.¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ „When God Becomes the Weapon“, Center for Civil Liberties, http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/When-God-Becomes-The-Weapon_6May2015_closed-for-editing.pdf (staženo 11. 5. 2017).

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

5.3. Krym

Krymské okupační úřady vystavují náboženské menšiny (především UPC-KP, UŔKC a muslimské Tatary) systematickému pronásledování, vyhrožování, věznění a bití. Nařídily například všem náboženským skupinám, aby se do 1. ledna 2015 (později prodlouženo do 1. března 2015) znovu registrovaly u ruské vlády, pokud nechtějí přijít o svůj legální statut. Úřady údajně také zkonfiskovaly majetek UPC-KP za pomoci neoznačených vojáků a oddílů domobrany.¹⁴⁸

Podle UPC-KP a různých neziskových organizací okupační úřady spolu s oddíly domobrany od března 2014 organizovaně sledují a zastrašují kněží a členy UPC-KP. Oddíly domobrany například protestovaly před kostelem UPC-KP, ve kterém seděli agenti ruské Federální služby bezpečnosti a evidovali jména všech příchozích farníků.

UPC-KP nahlásila, že 1. června 2014 vtrhli členové domobrany do kostela UPC-KP v Prevalném, kde verbálně napadli kněze a zbili jeho těhotnou ženu a dítě, které utrpělo vážné poškození mozku. Policisté, kteří na místo přijeli, se údajně postavili na stranu útočníků. Představitel UPC-MP tento útok veřejně odsoudil a apeloval na členy UPC-KP, aby se v rámci odvety neuchylovali k násilí proti UPC-MP. Okupační úřady Krymu však odmítli incident dále vyšetřovat a kostel je od té doby zavřený.

26. dubna 2014 vydala krymská diecéze UPC-KP prohlášení o tom, že ruští vojáci odepřeli kněžím a farníkům vstup do kostel Sv. Klimenta v Sevastopoli. Do října pak UPC-KP nahlásila, že 2 ze 13 jejích kostelů na Krymu již nejsou pod její kontrolou. Úřady navíc zvýšily nájem v historických církevních budovách (kde do té doby UPC-KP platila pouze symbolické nájemné) na několik tisíc dolarů měsíčně. Představitelé UPC-KP byli nuceni přiznat, že velmi pravděpodobně nebudou schopni tyto nové poplatky uhradit.

---

¹⁴⁸ „Ukraine 2014 International Religious Freedom Report“, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/documents/organization/238656.pdf> (staženo 7. 5. 2017).

21. července neznámí pachatelé zapálili příbytek arcibiskupa Klimenta, hlavy krymské diecéze UPC-KP ve vesnici Mramorné. Podle UPC-KP zničil oheň i přilehlý malý kostel.¹⁴⁹

Kněží UPC-KP na Krymu navíc tvrdí, že jsou pod neustálým dohledem ruských úřadů, které jim nařídily sepsat seznam jejich farníků, podepsat dokument potvrzující jejich identitu a církevní příslušnost a poté je obvinily z příslušnosti k radikálně pravicovým ukrajinským skupinám jako je Pravý sektor nebo Svoboda. Údajně jen 9 z 15 existujících kostelů UPC-KP zůstalo v roce 2015 na Krymu v provozu.¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ „Ukraine 2014 International Religious Freedom Report“, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/documents/organization/238656.pdf> (staženo 7. 5. 2017).

¹⁵⁰ „Ukraine 2015 International Religious Freedom Report“, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/documents/organization/256465.pdf> (staženo 7. 5. 2017).

Závěr

Téměř všichni autoři, z jejichž prací jsem čerpala, zmiňovali, že na Ukrajině dnes jde o něco víc než jen o boj o území. Proto se tato práce pokusila dokázat, že ačkoliv je tzv. ukrajinská krize nejčastěji vnímána jako problém geopolitický, je důležité chápat i její náboženskou a nábožensko-politickou dimenzi. Církvě na Ukrajině mají obrovský potenciál jak formovat společnost, tak zasahovat do politiky, což se v případě současného ukrajinského vývoje dokázalo. Je paradoxem, že něco tak nejednotného jako ukrajinské pravoslavné církve mohlo být jednotícím prvkem ukrajinské občanské společnosti, jejíž aktivní součástí se církve (a z nich především UPC-KP) opravdu staly.

Zmíněné spory a rozkoly mezi jednotlivými ukrajinskými církvemi, které byly v této práci popsány, s nejvyšší pravděpodobností neumožní vznik jednotné pravoslavné církve na Ukrajině. Dialog, který události Majdanu donutily církve započít, může být však slibným začátkem užší spolupráce a společného postupu při ochraně svobody, a to nejen té náboženské. Pokusila jsem se dokázat, že přítomnost kněží na Majdanu předznamenal sílící vliv pravoslaví a církví v znovuobjevování ukrajinské jednoty, solidarity, a také samotné ukrajinské identity. Zároveň jsem nastínila problematiku invazivní ideologie *ruského světa*, podle konceptu patriarchy Kirilla, který se stal součástí oficiální kremelské rétoriky. Nároky Ruska na části Ukrajiny a na Krym nelze vnímat jako čistě pragmatické kroky ve snaze získat nová území - tato práce ukázala, že jde o politiku podloženou historicky hluboko zakořeněným vnímáním Ukrajiny a Krymu jakožto kolébky ruského pravoslaví, potažmo jako kolébky ruské identity jako takové.

Tato práce potvrdila mou domněnku, že vzrůstající vliv nacionalismu (jenž byl přímou reakcí společnosti na ruskou agresi na Ukrajině), přispěl také k radikalizaci UPC-KP, zejména jejího patriarchy Filareta. Silně protiruská rétorika pravděpodobně nepřímou způsobem zapříčinila antipatie vůči členům a představitelům UPC-MP na Ukrajině. Potvrzuje to několik incidentů zmíněných v této práci, kdy museli kněží UPC-MP čelit slovním či dokonce fyzickým atakům. Podstatně více podobných incidentů se však událo na Ruskem okupovaných územích – na Krymu a v tzv. lidových republikách s centry v Doněcku a Luhansku. Tam získala UPC-MP s podporou místních úřadů i paramilitárních skupin dominantní postavení a podle dostupných informací se zdá, že

všechny ostatní náboženské skupiny čelí systematickým a místními úřady posvěceným represím.

Závěrem mohu konstatovat, že úzké sepjetí pravoslaví s aktuální ukrajinskou emancipací vyostřilo animozitu velké části Ukrajinců k Rusku a Ruské pravoslavné církvi. Důraz na ukrajinskou teritoriální integritu zvýšil i touhu po instituci jednotné národní ukrajinské pravoslavné církve, která by se stala obhájcem a nositelem nově zformované národní ukrajinské identity.

Summary

This thesis focused on analyzing the revolutionary events of Euromaidan while regarding it as a political religious issue. The description of the complicated emergence and development of Ukrainian Orthodox Churches in the 1990s helped as a tool to understand their problematic relations today. I also searched for the specific engagements of the Churches in the Maidan protests, concluding that UOC-KP became the strongest supporter of it, while UOC-MP was internally torn between its formal subordination to ROC and its attempt to also function as a national Ukrainian institution. Furthermore I investigated how the concept of *Russian world* is implemented in Russian foreign policy, more specifically how present-day Russia uses the idea of a shared Orthodox heritage to strengthen its position in Ukraine. The last thing I researched was the rise of religiously motivated violence, where especially in Crimea and in the self-proclaimed people's republics of Donetsk and Luhansk other Churches than the dominant UPC-MP are subjected to systematic and often brutal oppression.

Použitá literatura

Literatura

ARJAKOVSKY Antoine, *Russie-Ukraine: De la guerre á la paix?* (Paříž: Parole et Silence, 2014).

BACHMANN Klaus a Igor LYUBASHENKO, eds., *Studies in Political Transition, Volume 4 : Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention : Ukraine's complex transition* (Peter Lang, 2014).

BUBÍK Tomáš a Henryk HOFFMANN, eds., *Náboženství a politika* (Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007).

HARRISON Lawrence a Evgeny YASIN, eds., *Culture Matters in Russia – and Everywhere: Backdrop for the Russia-Ukraine Conflict* (Lexington Books, 2015).

HOSKING Geoffrey A., ed., *Church, Nation and State in Russia and Ukraine* (London: Palgrave Macmillan, 1991).

KRAWCHUK Andrii a Thomas BREMER, eds., *Churches in the Ukrainian Crisis* (Palgrave Macmillan, 2016).

LEUSTEAN Lucian N., *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century* (Routledge, 2014).

MARPLES David R. a Frederick V. MILLS, eds., *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a civil revolution* (ibidem Press, 2015).

MCGUCKIN John A., *The Orthodox Church: And Introduction to its History, Doctrine and Spiritual Culture* (Blackwell Publishing, 2008).

ONYSHKEVYCH Larissa Zaleska a Maria REWAKOWICZ, *Contemporary Ukraine on the Cultural Map of Europe* (Routledge, 2009).

PAPKOVA Irina, *The Orthodox Church and Russian Politics* (New York: Oxford University Press, 2011).

PASTUSZAK Jaroslaw, ed., *Religion and Common Good* (Olomouc, 2015).

PLOKHY Serhii, *The Gates of Europe* (Penguin Books, 2015).

RICHTERS Katja, *The post-soviet Russian Orthodox Church: Politics, Culture and Great Russia* (Routledge, 2013).

ROUDOMETOF Victor, Alexandr AGADJANIAN a Jerry PANKHURST, eds., *Eastern Orthodoxy in a Global Age* (Altamira Press, 2005).

STOECKL Kristina, *The Russian Orthodox Church and Human Rights* (London, New York: Routledge, 2014).

SYRUČEK Milan, *Rusko-ukrajinské vztahy: mýty a skutečnost* (Praha: Grada Publishing, 2015).

VAN HARPEN Marcel H., *Putin's Propaganda Machine* (Rowman&Littlefield Publishing Group, 2016).

WAWRZONEK Michal, *Religion and Politics in Ukraine: The Orthodox and Greek Catholic Churches as Elements of Ukraine's Political System* (Cambridge Scholars Publishing, 2014).

WILLERT Trine Stauning, *New Voices in Greek Orthodox Thought: Untying the Bond between Nation and Religion* (Routledge, 2014).

WOOD Elizabeth A., William E. POMERANZ, E. Wayne MERRY a Maxim TRUDOLUZBOV, *Roots of Russia's War in Ukraine* (Washington D. C.: Woodrow Wilson Center Press, 2016).

Odborné články

BABINSKYI Anatolii, „The Ties that Bind“ *New Eastern Europe* 3-4 (květen – srpen 2015).

BROUN Janice, „Jurisdictional Conflicts Among Orthodox and Eastern-Rite Catholics in Russia and Ukraine“ *East-West Church & Ministry Report* 5, č. 3 (léto 1997), <http://www.eastwestreport.org/articles/ew05306.htm> (staženo 22. 11. 2015).

BURGESS John P., „Christian Witness in Ukraine: the Role of Churches in the Ukrainian Search for National Identity“ *First Things*, č. 246 (říjen 2014): 37, <http://www.firstthings.com/article/2014/10/christian-witness-in-ukraine> (staženo 20. 4. 2016).

DENYSENKO Nicholas E., „Fractured Orthodoxy in Ukraine and Politics: The Impact of Patriarch's Kirill's ‚Russian World‘“ *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 54, č. 1-2 (2013).

DLUHOŠ Marek, „Náboženství po Majdanu“ *Dingir* 4 (2014): 112, http://dingir.cz/cislo/14/4/nabozenstvi_po_majdanu.pdf (staženo 1. 12. 2015).

DRUZENKO Gennadi, „Geopolitics from the Patriarch“ *Russian Politics and Law* 49, č. 1 (2011).

ELLIOTT Mark, „Protestant Theological Education in the Former Soviet Union“ *International Bulletin of Mission Research* 18, č. 1 (1994).

ELLIOTT Mark L., „A Theme Issue on the Impact of the Ukrainian Crisis on the Church and Christian Ministry“ *East-West Church and Ministry Report* 22, č. 3 (léto 2014).

FEKLYUNINA Valentina, „Soft power and identity: Russia, Ukraine and the ‚Russian world(s)‘“ *European Journal of International Relations* 22, č. 4 (2016).

- HOVORUN Cyril, „Humanitarianism and the Churches in Ukraine“ *The Review of Faith & International Affairs* 14, č. 1 (2016),
<http://dx.doi.org/10.1080/15570274.2016.1145471> (staženo 28. 4. 2017).
- CHORNOMORETS Yuriy, „The Responsibility of the Churches During the Ukrainian Crisis“ *Euxeinos* 17 (2015): 65,
http://www.gce.unisg.ch/~media/internet/content/dateien/instituteundcenters/gce/euxeinos/euxeinos%2017_2015.pdf (staženo 1. 12. 2015).
- JARZYNSKA Katarzyna, „Patriarch’s Kirill’s Game over Ukraine” *OSW Centre for Eastern Studies*, č. 144 (srpen 2014): strana,
http://aei.pitt.edu/57962/1/commentary_144_0.pdf (staženo 4. 5. 2017).
- KISHKOVSKY Sophia, „Ukraine Crisis may Split Russian Orthodox Church.“ *The Christian Century* (duben 2014),
<http://search.proquest.com/docview/1513232688?accountid=15618> (staženo 28. února 2016).
- KRINDATCH Alexei, „Religion in Postsoviet Ukraine as a Factor in Regional , Ethno-Cultural and Political Diversity“ *Religion, State & Society* 31, č. 1 (2001),
http://biblicalstudies.org.uk/pdf/rss/31-1_037.pdf (staženo 28. 2. 2016).
- KOZELSKY Mara, „Religion and the Crisis in Ukraine“ *International Journal for the Study of the Christian Church* 14, č. 3 (2014),
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1474225X.2014.957635> (staženo 1. 3. 2016).
- LUNKIN Roman, The Ukrainian Revolution and Christian Churches, *East West Church & Ministry Report* 22, č. 3 (léto 2014).
- MARYNOVYCH Myroslav, „Being a Church During Times of Crisis“ *Euxeinos* 17 (2015).
- RYWKIN Michael, „Ukraine: Between Russia and the West“ *American Foreign Policy Interests* 36 (2014).
- SHLIKHTA Natalia, „Eastern Christian Churches Between State and Society: An Overview of the Religious Landscape in Ukraine (1989-2014)“ *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* 3 (2016).
- SUSLOV Mikhail D., „Holy Rus: The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church“ *Russian Social Science Review* 56, č. 3 (květen-červen 2015).
- WANNER Catherine, „Ukraine: Church and State“, *History Today* (duben 2014).
- WAWRZONEK Michal, „Ukraine in the „Grey Zone“: Between the „Russkiy Mir“ and Europe“ *East European Politics and Societies and Cultures* 28, č. 4 (listopad 2014).

WEIR Fred, "Ukraine's Political Divisions Play Out among its Orthodox Congregations." *The Christian Science Monitor* (květen 2014), <http://search.proquest.com/docview/1522531756?accountid=15618> (staženo 28. února 2016).

YELENSKY Victor, "Religion, Church, and State in the Post-Communist Era: The Case of Ukraine (with Special to Orthodoxy and Human Rights Issues)" *Brigham Young University Law Review* 2002, no. 2 (2002): 453-488, <http://search.proquest.com/docview/194349858?accountid=15618> (staženo 28. února 2016).

Online zdroje

„All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations“, Religious Information Service of Ukraine, https://risu.org.ua/en/index/reference/major_religions/~AUCCRU/33306/ (staženo 11. 5. 2017).

„Among global Orthodox leaders, Ukraine is a bone of contention“, *The Economist*, <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2016/01/orthodoxy-and-ukraine> (staženo 5. 3. 2016).

„Battle of Orthodox Christian patriarchs as Ukraine’s Filaret denounces Russia’s Kirill“, *Kyiv Post*, <http://www.kyivpost.com/article/content/politics/battle-of-orthodox-christian-patriarchs-as-ukraines-filaret-denounces-russias-kirill-334763.html> (staženo 3. 5. 2016).

„Head of UGCC: „Russian World“ has nothing to do with the church“, Religious Information Service of Ukraine, http://risu.org.ua/en/index/all_news/community/religion_and_policy/53748/ (staženo 11. 5. 2016).

„Metropolitan Anthony (Pakanich): those who fight with our Church – fight with Ukrainian nation“, *Union of Orthodox Journalists*, <http://uoj.org.ua/en/novosti/zashchita-tserkvi/metropolitan-anthony-pakanich-those-who-fight-with-our-church-fight-with-ukrainian-nation> (staženo 3. 5. 2017).

„Pravoslaví a ukrajinský konflikt: Soft power v boji o náboženský charakter Ukrajiny“, *Revue Politika*, <http://www.revuepolitika.cz/clanky/2062/pravoslavi-a-ukrajinsky-konflikt> (staženo 4. 5. 2016).

„Putin’s Regime and the Ideological Market: A Difficult Balancing Game“, *Carnegie Endowment for International Peace*, <http://carnegieendowment.org/2017/03/16/putin-s-regime-and-ideological-market-difficult-balancing-game-pub-68250> (staženo 3. 5. 2017).

„Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe“, *Pew Research Center*, <http://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/> (staženo 17. 5. 2017).

„Religious Self-Identification and Prayer in Ukraine“, Kiev International Institute of Sociology,
http://kiis.com.ua/materials/pr/20161807_religion/ENG%20Report%20on%20Religion%2018.07%20KIIS%20revised.pdf (staženo 12. 5. 2017).

„Russian Orthodox Church lends weight to Putin patriotism“, BBC,
<http://www.bbc.com/news/world-europe-33982267> (staženo 3. 5. 2016).

„Solidarity and Separation : Religious Spirit and the Euromaidan“, The Revealer,
<http://therevealer.org/archives/19176> (staženo 15. 12. 2015).

„Trust in Social Institutions and Social Groups“, Kiev International Institute of Sociology, <http://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=579&page=3> (staženo 11. 5. 2017).

„Ukraine 2014 International Religious Freedom Report“, U.S. Department of State,
<https://www.state.gov/documents/organization/238656.pdf> (staženo 7. 5. 2017).

„Ukraine 2015 International Religious Freedom Report“, U.S. Department of State,
<https://www.state.gov/documents/organization/256465.pdf> (staženo 7. 5. 2017).

„Ukraine: Population, total“, *The World Bank*,
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=UA> (staženo 10. 5. 2017).

„Violations of International Humanitarian Law and International Crimes in Eastern Ukraine: Religious Persecution, Institute for Religious Freedom
http://www.irf.in.ua/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=443:1&catid=36:com&Itemid=55 (staženo 13. 5. 2017).

„When God Becomes the Weapon“, Center for Civil Liberties, http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/When-God-Becomes-The-Weapon_6May2015_closed-for-editing.pdf (staženo 11. 5. 2017).